

Miten tieteellinen kirjoittaminen eroaa journalistisesta kirjoittamisesta?

Ansa Aarnio

Tekijä Ansa Aarnio	
Koulutusohjelma Journalismin koulutusohjelma	
Opinnäytetyön otsikko Miten tieteellinen kirjoittaminen eroaa journalistisesta kirjoittamisesta?	Sivu- ja liitesivumäärä 31 + 5
<p>Opinnäytetyöni tavoitteena on selvittää, miten tieteellinen ja journalistinen kirjoittaminen eroavat toisistaan. Vertailen lajeja toisiinsa käytännön kirjoittajakokemukseni ja lähdekirjallisuuden pohjalta.</p> <p>Osana opinnäytetyötäni kirjoitin tieteellisen artikkelin kuvittaja, animaattori Camilla Mickwitzistä (1937–89). Työskentelyn aikana arvioin työprosessiani ja vertailin sitä journalistisen jutun kirjoittamiseen.</p> <p>Toisinaan toimittajat työskentelevät arkistoissa tai keräävät muuten laajan taustamateriaalin, jolloin heidän työtapansa alkaa muistuttaa tutkijan työtä. Tutkijat puolestaan joutuvat kilpailemaan lukijoista ja heidän ajankäytöstään siinä missä journalistit. Tieteiden välinen tutkimus on lisääntynyt, ja siksi moni lukee myös muiden kuin oman alansa tutkimuksia. Se asettaa tieteelliselle tekstille uusia vaatimuksia.</p> <p>Käyn läpi tieteellisen ja journalistisen kirjoittamisen yhtäläisyyksiä ja eroja. Keskityn tekstin vakuuttavuuteen ja rakenteeseen, kirjoittajan omaäänisyyteen, lähteiden käyttöön ja etiikkaan. Yhteisenä tavoitteena tieteessä ja journalismissa on lukijan vakuuttaminen. Tieteessäkin pelkät faktat eivät enää riitä. Koska tutkijan tulee kantaa vastuu tekemistään valinnoista ja tutkimuksen tuloksista, hänen äänensä saa kuulua tekstistä.</p> <p>Vaikka tieteellisen tekstin perusrakenne poikkeaa journalistisesta tekstistä, tekstin jäsenyskeinot ovat samankaltaisia, samoin kirjoittamisprosessi. Kirjoittaja käy läpi samat vaiheet: ideoinnin, aiheen rajauksen, rakenteen miettimisen ja lopuksi hiomisen. Aluksi paino on sisällön kehittämisessä ja sen jälkeen ilmaisun hiomisessa. Käyttämässäni lähdekirjallisuudessa tutkimus jopaa rinnastetaan kirjoittamiseen.</p> <p>Lähdekirjallisuudessa korostetaan tekstin koherenssia, yhtenäisyyttä. Näyttää siltä, että journalismissa – varsinkin verkkoteksteissä – yleistyneet lyhyet kappaleet eivät toistaiseksi kuulu tieteelliseen kirjoittamiseen.</p> <p>Tutkijat ja toimittajat tarkastelevat kaikkia lähteitään kriittisesti, vaikka tutkijan lähteinään käytämät tieteelliset artikkelit ovat yleensä jo kahden ammattilaisen tarkastamia. Toimittajaa suositellaan itse tarkastamaan tiedon oikeellisuus vähintään kahdesta lähteestä. Tutkijat ja toimittajat arvioivat lähteitään samoin perustein. Heitä kiinnostaa tiedon uutuus ja julkaisijan luotettavuus. Eroa on siinä, että tutkija kertoo kaikki käyttämänsä lähteet täsmällisesti, kun taas toimittaja toteaa ne melko suurpiirteisesti. Luottamuksellisia tietoja antaneen lähteen henkilöllisyyden toimittaja saa pitää salassa, tutkija ei.</p> <p>Tutkijan arki alkaa muistuttaa freelance-toimittajan arkea. Julkaisutahti on nopeaa, usein syvällisyyden kustannuksella.</p>	
Asiasanat toimittajat, journalismi, tieteellinen kirjoittaminen, lähdekritiikki, eettisyys	

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Nautittavaa tieteellistä luettavaa	5
2.1	Tutkimustyö on kirjoittamista	5
2.2	Argumentit vakuuttavat lukijan	6
3	Tekstin rakenne.....	9
3.1	Jäsentämisen keinoja.....	9
3.2	Tarina jäsentää tekstiä	11
3.3	Näkökulma ja rajaus	12
4	Kirjoittajan oma ääni.....	14
5	Lukija luottaa lähteisiin	16
5.1	Tieto kumuloituu.....	16
5.2	Tutkija viittaa lähteisiin	16
5.3	Toimittaja salaa lähteen henkilöllisyyden.....	17
6	Eettisyys on ensisijaista	19
6.1	Ohjeet sitovat	19
6.2	Harmaa alue	20
6.3	Tutkijayhteisön ja median toimintakulttuurit	21
6.4	Rehellinen arvio taiteilijan tuotannosta	21
7	Pohdinta.....	23
7.1	Tekstilajien lähentyminen.....	23
7.2	Epäkoherentti artikkeli.....	25
7.3	Tutkijan ääni kuuluu	26
7.4	Kriittisyys yhdistää	26
7.5	Totuusinstituutiot.....	27
7.6	Sirpaleinen arki	28
	Lähteet	29
	Liite 1. Kansallisbiografian artikkeli.....	32

1 Johdanto

Opinnäytetyöni tavoitteena on selvittää, miten tieteellinen ja journalistinen kirjoittaminen eroavat toisistaan. Vertailen lajeja toisiinsa oman kirjoittajakokemukseni ja lähdekirjallisuuden pohjalta.

Tutkiva ja hidas journalismi ovat yleistyneet. Esimerkiksi Helsingin Sanomien Kuukausiliite ja Long Play julkaisevat pitkiä juttuja, joita varten toimittajat työskentelevät arkistoissa tai keräävät muuten laajan taustamateriaalin. Heidän työtapansa alkaa muistuttaa tutkijan työtä. Hidas journalismi kiinnostaa myös lukijoita.¹

Journalismi on muuttunut, mutta niin on tieteellinen kirjoittaminenkin. Tutkija joutuu kilpailemaan lukijoista ja heidän ajankäytöstään siinä missä journalisti. Enää ei riitä, että hän kirjoittaa tekstinsä tieteelliseen formaattiin kielellä, jota vain saman kapean tieteenalan tutkijat ymmärtävät. Tieteiden välinen tutkimus on lisääntynyt, ja siksi moni lukee myös muiden kuin oman alansa tutkimuksia. Se asettaa tieteelliselle tekstille uusia vaatimuksia, sillä esimerkiksi terminologia ja tutkimuksen tausta saattavat olla lukijalle vieraita.

Journalismin ja tutkimuksen välimaille asettuvat suurelle yleisölle suunnatut tietokirjat sekä tiedelehtien, kuten *Tieteen* ja *Tieteen kuvalehden* artikkelit, joissa tiedettä yleistajuistetaan. Suomessa ilmestyy vuosittain noin 8 000 tieto- tai oppikirjaa (Löytönen 2013, 154). Englanti on lyönyt itsensä läpi tieteellisen kirjoittamisen kielenä, mutta silti tarvitaan myös suomenkielisiä tietokirjoja ja suomenkielinen terminologia. Uusin tutkimustieto on saatettava ihmisten tietoon heidän omalla äidinkielellään yhteiskunnan toimivuuden ja ihmisten hyvinvoinnin vuoksi.

Olen rajannut aiheita sen mukaan, mitä pidän tieteellisessä ja journalistisessa kirjoittamisessa keskeisenä. Vaikka selkeä kieli on kaiken kirjoittamisen a ja o, sivuutan sen, sillä pelkästään erilaisissa journalistisissa teksteissä kieli vaihtelee paljon. Toinen keskeinen tekijä on lukija. Kaunokirjallisuuden kohdalla on tavallista ajatella, että ilman lukijaa ei ole teosta. Tieteelliset tekstit jättävät lukijalle vähemmän tulkinnanvaraa. Tieteelliselle ja journalistiselle tekstille on yhteistä se, että molempien on vakuutettava lukijansa siitä, että tekstin faktat ja mahdolliset perustelut pitävät paikkaansa. Oletuksena on, että tutkijat ja toimittajat tarkastelevat lähteitään kriittisesti ja noudattavat oman alansa eettisiä ohjeita. Sekä tieteessä että journalismissa on omat vakiintuneet käytäntönsä sille, missä järjestyk-

¹ Kuukausiliitteellä on 1 026 000 lukijaa (Kansallinen mediatutkimus 2014).

sessä asiat esitetään (rakenne). Joissakin journalistisissa tekstityypeissä kirjoittajan oma ääni saa kuulua, toisissa ei. Nykyisin kirjoittaja saa näkyä myös tieteellisissä teksteissä, tieteen objektiivisuudesta huolimatta. Opinnäytetyössäni keskityn näihin viiteen seikkaan: tekstin vakuuttavuuteen ja rakenteeseen, kirjoittajan läsnäoloon, lähdekritiikkiin ja eettisyyteen. Lähdekritiikin käsittelen omana kokonaisuutenaan, vaikka se liittyy myös etiikkaan.

Osana opinnäytetyötäni olen kirjoittanut tieteellisen artikkelin kuvittaja, animaattori Camilla Mickwitzistä. Kansallisbiografia II -toimikunta – joka toimii Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran alaisuudessa – tilasi sen minulta marraskuussa 2014. Mickwitzin pienoiselämäkeran pituus oli rajattu neljään liuskaan eli 8 000 merkkiin ja lisäksi liitetietoihin. Teksti julkaistaan Kansallisbiografia-verkojulkaisussa, joka on vertaisarvioitu tieteellinen julkaisu. Sillä on noin 150 000 käyttäjää vuodessa. Uudet artikkelit käyvät läpi anonyymien referee-tarkastuksen.

Artikkelia varten syvennyin Camilla Mickwitzin (1937–89) tuotantoon ja suhteutin sen saman ajan muihin animaatiotaiteilijoihin ja lasten kuvakirjan tekijöihin. Työskentelyn pohjalta kirjoitin artikkelin maaliskuussa 2015. Artikkelin tarkastettiin, jonka jälkeen tein siihen vielä pyydetyt korjaukset elokuussa. Pitkin matkaa arvioin omaa työprosessiani ja vertasin sitä journalistisen jutun kirjoittamiseen. Toimittajaopinnoissani olen harjoitellut muun muassa uutisen, haastattelun, henkilöjutun, reportaasin, artikkelin ja esseän kirjoittamista. Kursseilla kirjoittamiani juttuja ovat julkaisseet Käpylä-lehti, Metro, Vihreä Lanka, Suomen Kuvalehti, Potilaan lääkärilehti, Toimittajat ilman rajoja sekä toimittajaopiskelijoiden Tuima ja opiskelijakunta Helgan julkaisema opiskelijalehti H2.

Ennen journalistiopintojani avustin yli kymmenen vuotta Helsingin Sanomia kirjallisuuskriittikkona. Kirjoitin lähinnä lasten kuvakirjoista ja paneuduin niiden kuvitukseen. Olen valmistunut 1990-luvulla Helsingin yliopistosta pääaineena taidehistoria.

Peilaan omaa kirjoittajakokemustani valitsemaani lähdekirjallisuuteen. Tarkastelen kolmea melko tuoretta, pääosin tutkijoille tarkoitettua teosta. *Tohtoritakuu* on kirjoitettu väitöskirjan tekijöille, juuri väitelleille tohtoreille ja opinnäytetöiden ohjaajille” (Kiriakos & Svinhufvud 2015, 11), *Julkaise tai tuhoudu!* on suunnattu ”tohtoriopiskelijoille, opinnäytetöiden tekijöille, tutkijoille, korkeakoulujen henkilöstölle ja päättäjille” (Karvonen, Kortelainen & Saarti 2014, 11), ja *Tieteen yleistajuistaminen* on tarkoitettu ”ensisijaisesti tutkijoille ja yliopisto-opettajille sekä tiedettä yleistajuistaville toimittajille” (Strellman & Vaattovaara 2013, 12).

Lainaan myös *Tutki ja kirjoita* -oppikirjaa. Alun perin jo vuonna 1997 ilmestynyt kirja on opastanut lukuisia yliopistojen ja ammattikorkeakoulujen opiskelijoita laatimaan tutkielmi-

aan ja esitelmäään. Esipuheen mukaan kirja palvelee myös selvitysten ja muistioiden laatijoita. Kirjan tekijät Sirkka Hirsjärvi, Pirkko Remes ja Paula Sajavaara uudistivat kirjaansa viimeksi vuonna 2009. Tuolloin he lisäsivät kirjaan yhden uuden luvun, jossa he neuvovat, miten tutkimustuloksista kirjoitetaan erilaisille lukijoille selkeästi ja kiinnostavasti. Tämä vahvistaa käsitystäni siitä, että tieteelliseltä kirjoittamiselta vaaditaan nykyisin entistä luetavampaa kieltä. Edellisen kerran uudistaessaan kirjaa kahdeksan vuotta sitten tekijät muokkasivat muun muassa tutkimusetiikkaa ja lähdekritiikkiä käsitteleviä lukuja, joita hyödynnän tässä opinnäytetyössä. Käytössäni oli kirjan 18. painos (2013), jonka sisältö vastaa uudistettua 15. painosta (2009). (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2013, 3–4.)

Lähes kaikki kirjojen tekijät ovat tohtoreita ja opettaneet yliopistossa, kuten *Tohtoritakuun* kirjoittajat Carol Kiriakos ja Kimmo Svinhufvud, *Julkaise tai tuhoutu!* -teoksen kirjoittajat Erkki Karvonen, Terttu Kortelainen ja Jarmo Saarti, *Tutki ja kirjoita* -teoksen kirjoittajista Sirkka Hirsjärvi ja Pirkko Remes sekä *Tieteen yleistajuistaminen* teoksen toimittajista toinen, Johanna Vaattovaara. Pirkko Sajavaara (*Tutki ja kirjoita*) on lisensiaatti ja Urpu Strellman (*Tieteen yleistajuistaminen*) maisteri. Kumpikin on opettanut yliopistossa. *Tieteen yleistajuistaminen* koostuu artikkeleista, joiden kirjoittajista lainaan Ulla Järven, Markku Löytösen, A.-P. Pietilän, Toini Rahdun, Johanna Vaattovaaran ja Krista Varantolan esittämiä näkemyksiä. Pietilää lukuun ottamatta kaikki ovat tohtoreita. Pietilä on palkittu taloustoimittaja ja tietokirjailija. Siteeraan siis opinnäytetyössäni kirjoittajia, jotka ovat alansa arvostettuja asiantuntijoita.

Vertailen tieteellistä ja journalistista kirjoittamista toisiinsa oman käytännön kirjoittajakokemukseni ja lähdekirjallisuuden pohjalta. Vaikka tällaista vertailua ei liene aiemmin tehty, aihetta sivutaan monessa tieteellisen kirjoittamisen ja tieteen yleistajuistamisen oppaassa ja oppikirjassa.

Aluksi kerron, miten kiinteästi kirjoittaminen nykyisin kuuluu tutkimustyöhön sekä miten kirjoittaja hankkii lukijansa luottamuksen. Seuraavissa neljässä luvussa käyn yksitellen läpi tieteellisen ja journalistisen kirjoittamisen yhtäläisyyksiä ja eroja, jotka koskevat tekstin rakennetta, kirjoittajan omaäänisyyttä, lähteiden käyttöä ja etiikkaa. Lopuksi kokoan tulokset yhteen.

Opinnäytetyön keskeiset käsitteet:

tieteellinen kirjoittaminen tuottaa yleensä tieteellisen tekstin tai julkaisun,

tieteellinen julkaisu on tyypillisesti kokoomateos, monografia² tai artikkeli, joka sisältää uutta, todennettavissa olevaa tietoa, on läpäissyt vertaisarvioinnin ja on tutkijoiden saatavilla,

tietokirja levittää tieteellistä tietoa yhteiskuntaan, ei ole tieteellinen julkaisu,

journalistinen kirjoittaminen tuottaa muun muassa uutisia ja lehtiartikkeleita,

tieteen yleistajuistaminen tuottaa muun muassa kirjoja (oppikirja, tietokirja jne.) ja lehtitekstejä (artikkeli, haastattelu, uutinen, kirja-arvostelu, kolumni, pääkirjoitus jne.) (Rahtu 2013, 117).

² monografia on yhtä aihetta (perinpohjaisesti) käsittelevä tieteellinen julkaisu (Kielitoimiston sanakirja).

2 Nautittavaa tieteellistä luettavaa

Sain Kansallisbiografia II -toimikunnalta tarkat ohjeet Mickwitz-artikkelin kirjoittamiseen. Animaattori, kuvittaja Camilla Mickwitzin (1937–89) koko elämä piti mahduttaa neljään liuskaan. Kun olin kerännyt aineistoa ja luonnostellut artikkelin ensimmäistä versiota, pohdin, osaanko kirjoittaa tekstin, joka samaan aikaan herättää lukijan kiinnostuksen ja vakuuttaa lukijani – vähintäänkin referee-arvioijat³ – tieteellisyydellään. Oletuslukijaksi tilaaja ilmoitti valistuneen kansalaisen, jolla on vähintään koulutiedot historiasta. (SKS Biografiakeskus a.)

Minun tuli kertoa oma näkemykseni taiteilijan merkityksestä ja vaikutuksesta hyvän historian tutkimuksen tapoja noudattaen. Tietojen tuli vastata uusinta tutkimusta tai olla muuten hyvin perusteltuja. Artikkelissa piti näyttää teosten takana oleva ihminen, jolla on taustansa ja persoonallisuutensa. Mickwitz piti yhdistää aikaansa ja ympäristöönsä. Myös hänen jälkimaineestaan piti kertoa jotain. Näiden vaatimusten lisäksi artikkelin piti olla nautittavaa, kiinnostavaa ja uutta tietoa tuovaa luettavaa. Kirjoittajan oma ääni ja tyyli saivat näkyä. (SKS Biografiakeskus a.)

Tieteelliset artikkelit⁴ ovat yleistyneet monografioiden kustannuksella (Kiriakos & Svinhufvud 2015, 38). Artikkelin on sidottu akateemisen kirjoittamisen muotoseikkoihin ja sen pituus on rajallinen, kun taas yhtä aihetta perinpohjaisesti käsittelevä monografia on sallivampi. Se antaa kirjoittajalleen ”enemmän tyyllisiä ja muodollisia vapauksia kuin artikkeli”. Monografiasta saa helpommin itsensä näköisen. Sen voi kirjoittaa minämuotoon ja ”persoonallinen ääni saattaa olla eduksi”. (Kiriakos & Svinhufvud 2015, 40–42.)

Mickwitz-artikkelin kirjoittamiseen saamissani ohjeissa yhdistyivät tieteellisen artikkelin ja monografian ominaisuudet. Tilaa oli rajallisesti ja tekstin muoto oli sidottu niin kuin tieteellisessä artikkelissa, mutta toisaalta kirjoittajan oma tyyli sai näkyä kuten monografiassa.

2.1 Tutkimustyö on kirjoittamista

Kiriakos ja Svinhufvud kutsuvat tutkimuksen tekemistä kirjoittamisprojektiksi, sillä tavoitteena on yleensä tuottaa tieteellinen artikkeli eikä se valmistu paitsi kirjoittamalla. Sekä

³ Referee tarkoittaa julkaistavaksi tarjotusta kirjoituksesta lausunnon antavaa asiantuntijaa (Kieli-toimiston sanakirja). Yleensä vertaisarvioija on tutkimusalan asiantuntija ja koulutukseltaan vähintään tekijän vertainen (Karvonen ym. 2014, 98).

⁴ Tieteellisiä artikkeleita arvioidaan olevan kaikkiaan noin 50 miljoonaa (Karvonen ym. 2014, 81).

lähdekirjallisuuden lukeminen että aineiston analysointi ovat tämän tulkinnan mukaan kirjoittamisprojektin osia. (Kiriakos & Svinhufvud 2015, 12–13.)

Samoilla linjoilla on pitkään opiskelijoita ohjannut Paula Sajavaara, jonka mukaan tutkimustyö on hyvin pitkälle kirjoittamista. Tutkija kirjoittaa ideoitaan, mietteitään ja havaintojaan, ”tekee muistiinpanoja ja kommentoi kriittisesti lukemaansa” sekä jäsentää ajatuksiinsa. Tutkiminen, lukeminen ja ajattelu sekä kirjoittaminen kietoutuvat koko ajan toisiinsa. (Hirsjärvi ym. 2013, 28.) Kirjoittaminen on keskeinen osa tutkimusta (Hirsjärvi ym. 2013, 266). Sajavaara kehottaa tutkijaa pitämään tutkimuspäiväkirjaa ja kirjaamaan siihen havaintojen ja ideoiden lisäksi myös kysymyksiä, epäilyjä, pelkoja, löytöjä, lähdevinkkejä, ihmisten kommentteja ja kaikkea muuta mahdollista. Päiväkirja pitää samalla tutkijan kiinni työnteossa ja kirjoittamisessa. (Hirsjärvi ym. 2013, 45.) Rinnastaisin tutkimuspäiväkirjan journalistin muistikirjaan (tai tiedostoon), johon tämä kirjaa ideoitaan hyvistä aiheista ja kerää materiaalia itseään kiinnostavista aiheista.

Kirjoitin Mickwitzistä yhden vihkollisen muistiinpanoja hapuillen. Vasta lähdekirjallisuutta lukiessa opin kunnolla pitämään tutkimuspäiväkirjaa – tietokoneen tekstitiedostoa –, johon lisäsin lyhyitäkin kommentteja päivämäärineen satunnaisista keskusteluista tuttujen ihmisten kanssa tai ylipäätään mieleeni juolahtaneita ajatuksia. Näin ideat tallentuivat.

Kiriakos ja Svinhufvud jakavat tutkimus- tai kirjoittamisprosessin eri vaiheisiin, joissa kirjoittaja ottaa erilaisia rooleja. Lapsen roolissa hän käyttää mielikuvitustaan. Aikuisen roolissa hän rajaa aihetta, hioo tekstin rakennetta ja kirjoittaa siitä eri versioita. Kriitikon roolissa hän kyseenalaistaa sisältöä, viilaa kieltä ja ennakoii tulevaa kritiikkiä. Taitava kirjoittaja ottaa kulloinkin sen roolin, joka vie tekstiä eteenpäin. (Kiriakos & Svinhufvud 2015, 69–73.) Mickwitz-artikkelin kirjoittamiseen sain tilaajalta niin tarkat raamit, ettei tekstin kirjoittamisessa juuri ollut tilaa luoville ratkaisuille. Selvisin siis kahdella kirjoittajan roolilla: aikuisen ja kriitikon. Ohje soveltuu hyvin myös journalistiseen kirjoittamiseen, jossa ideointi, tekstin rakenteen muokkaus ja kieliasun viimeistely tulisi pitää toisistaan erillään.

2.2 Argumentit vakuuttavat lukijan

Kirkas ajattelu tuottaa hyvää tieteellistä kieltä, joka on taloudellista, täsmällistä ja vakuuttavaa (Hirsjärvi ym. 2013, 290). Tutkija esittää tekstissään argumentteja⁵, joilla hän koettaa vakuuttaa asiantuntijalukijansa (Hirsjärvi ym. 2013, 28–29). Tutkija esittää perustellun

⁵ Argumentti tarkoittaa perustetta tai todistetta (Kielitoimiston sanakirja).

näkemyksensä siitä, mikä tutkimustuloksissa on hänen mielestään keskeistä (Kiriakos & Svinhufvud 2015, 132–133). Todisteiden pohjalta tiedeyhteisön jäsenet voivat sitten keskustella siitä, onko tutkimusaineisto riittävä ja miten hyvin se tukee väitettä (Kiriakos & Svinhufvud 2015, 135). Kiriakosin ja Svinhufvudin mukaan koko tekstin voi rakentaa argumenttivetoisesti (Kiriakos & Svinhufvud 2015, 131). Palaan tähän seuraavassa luvussa, jossa keskityn tekstin rakenteeseen.

Vaikka tutkija pyrkii perustelemaan omaa näkemystään, hän ei voi poimia aineistosta vain omaa ennakoasennettaan tukevia perusteluja. Syyttäjän tavoin tutkijan tulee ”nostaa aineistosta esille ne seikat, jotka tukevat hänen väitettään” (Kiriakos & Svinhufvud 2015, 136), mutta esittää myös rehellisesti ”sellainen lähde- ja tutkimusaineisto, joka on ristiriidassa hänen omien käsitystensä kanssa” (Hirsjärvi ym. 2013, 310). Toimittajat tarjoavat lukijalle usein aiheesta kaksi (vastakkaista) näkemystä, ottamatta itse kantaa. Myös toimittajan on voitettava lukijansa luottamus. Tämän on vakuututtava jutun faktoista.

Tutkimustyön alussa asetin itselleni väitteen: Camilla Mickwitz on merkittävä taiteilija. Jaoin sen vielä kahteen osaan: merkittävä omana elinaikanaan ja merkittävä nykyajan perspektiivistä. Hain väitteelle perusteita ja vastaperusteita. Luin läpi Mickwitzin kuvakirjat ja katsoin animaatioita kotona ja Yleisradion arkistossa Pasilassa. Vanhoista lehtileikkeistä luin, miten yleisö ja kriitikot suhtautuivat hänen teoksiinsa hänen uransa aikana 1960-luvun lopulta 80-luvun lopulle. Syvennyin suomalaisen animaation historiaan ja kirjallisuuden historiaan, myös suomenruotsalaisen kirjallisuuden osalta, puhuihan Mickwitz äidinkielenään ruotsia. Vertasin Mickwitzin kuvakirjoja muihin saman ajan kuvakirjoihin, joita tilasin Helsingin kaupungin pääkirjaston kirjavarastosta. Katsoin myös Yle-arkistosta muiden tekijöiden 1960–70-lukujen animaatioita. Kävin lisäksi läpi suuren määrän Mickwitzin kuvakirjojen originaalikuva Lastenkirjainstituutissa Tampereella.

Materiaalin keruun aikana ja sen jälkeen syvennyin aineistoon. Vertailin kuvakirjoja kuvitusoriginaaleihin, hain laajoja kehityskaaria ja analysoin teoksia. Suhteutin ja vertailin Mickwitzin tuotantoa aikalaisten teoksiin sekä arvioin hänen vaikutustaan kuvituksen ja animaation historiaan. Etsin ristiriitaisuuksia ja kiinnostavia yksityiskohtia.

Kahdessa kuukaudessa aineisto vakuutti minut: Mickwitz oli ainutlaatuinen taiteilija. Rakensin artikkelini alkuperäisen ”Mickwitz on merkittävä taiteilija”-argumentin pohjalta – tietämättä vielä mitään Kiriakosin ja Svinhufvudin ehdotuksesta rakentaa tieteellinen teksti argumenttivetoisesti. Useimmat Mickwitz-artikkelin kappaleista kuljettavat tarinaa eteenpäin, mutta noin joka kolmannessa kappaleessa perustelen pääväitettäni (Mickwitz on merkittävä taiteilija) esimerkiksi sillä, että Mickwitz oli Neumannin tallin ensimmäinen tai-

teilija tai että kriitikot ja lukijat pitivät hänen teoksistaan ja niitä palkittiin. Luen Mickwitzin ansioiksi myös hänen laajan tuotantonsa ja monipuolisuutensa sekä sen, että hän uudistui ajan mukana.

Lukemani lähdekirjallisuuden perusteella minun olisi pitänyt nostaa esille myös aineistoa, joka on ristiriidassa oman näkemykseni kanssa, kuten esimerkiksi 1980-luvun lopun Pieni enkeli -kirja ja -animaatio, joita pidän heikkolaatuisina. Koska tilaa oli vähän, nostin tekstiin vain hyvinä pitämiäni teoksia ja koetin pysytellä konkreettisissa esimerkeissä. Perustelen asiaa sillä, että olen itse kahlannut materiaalin läpi ja seison sanojeni takana. Samaa käytäntöä noudatin kirjoittaessani kritiikkiä päivälehteen: arvioin etupäässä sellaisia kuvakirjoja, joita pidin hyvinä. Kriitikoiden myötäsukaisuus ärsyttää toisinaan lukijoita eikä aina miellytä toimitustakaan. Puolustelin valintaani sillä, etten halua tuhlata niukkaa tilaa huonon kirjan haukkumiseen, kun voin sen sijaan tarjota lukijoille uuden, kiinnostavan näkökulman hyvään kirjaan. Poikkesin linjasta vain niiden nimekkäiden tekijöiden kohdalla, joiden jokainen uusi kuvakirja arvioitiin lehdessä. On hyväksyttävä, että kaikkeen taiteelliseen toimintaan sisältyy epäonnistumisen riski. Perinteisesti taiteesta kirjoittamisessa ja varsinkin taiteilijaelämäkerroissa on ollut tapana enemmän suitsuttaa mestariteoksia kuin arvostella taiteilijaa epäonnistumisista.

Ohjeen mukaan artikkelin ensimmäinen kappale piti kirjoittaa lyhyeksi, enintään 450 merkin tiivistelmäksi. Siitä tuli käydä ilmi, miksi henkilö on mukana Kansallisbiografiassa ja mikä hänen elämäntyössään on merkittävää tai poikkeuksellista. (SKS Biografiakeskus a.) Ensimmäinen kappale erotetaan muusta tekstistä kursiivilla, minkä vuoksi se muistuttaa journalistisen tekstin ingressiä, johon nostetaan tekstin keskeisimmät asiat. Sen vuoksi tuntui luontevalta rakentaa koko teksti Mickwitzin merkittävyyden pohjalta.

Luetutin tekstin kahdella tutulla, kuten Kiriakos ja Svinhufvud neuvovat kirjassaan (Kiriakos & Svinhufvud 2015, 46). Esilukijani vakuuttuivat tekstin tieteellisyydestä. Heidän kommenttiansa pohjalta selkeytin joitakin kohtia, kuten alun sotavuosia, jotta tekstistä tuli sujuvampi ja ymmärrettävämpi. Tekstiä olisi kannattanut hioa enemmänkin, siitä lisää pohdinnassa.

3 Tekstin rakenne

Tilaaajan toive oli, että Mickwitzin ”elämänkaaren pääpiirteet kerrotaan [,] mieluiten kronologisessa järjestyksessä”, mikä on tieteelliselle artikkelille harvinaista. Yleensä artikkeli rakennetaan tutkimusraportin mallin mukaisesti, jolloin edetään johdannosta metodien ja tulosten kautta pohdiskeluun ja johtopäätöksiin. Samaa kaavaa noudatetaan opinnäytetoissa. Tuttu rakenne nopeuttaa tekstin lukemista ja tukee selailevaa lukutapaa (Kiriakos & Svinhufvud 2015, 149–150).

Journalismissa asiat kerrotaan toisin. Uutinen voi sisältää samat ainekset kuin tutkimuksen tiivistelmä, mutta järjestys on toinen. Toimittaja kertoo ensin tärkeimmän asian – yleensä tutkimustuloksen – ja etenee sen jälkeen kohti vähemmän tärkeää (Järvi 2013, 130). Tavallisesti lukija saa jo varhain tietää, miten tutkimustulokset vaikuttavat hänen arkeensa (Järvi 2013, 122). Lopuksi toimittaja valottaa tutkimuksen taustaa ja menetelmiä (Karvonen ym. 2014, 186–187; Rahtu 2013, 104), jos näkee sen tarpeelliseksi. Lukijat tuntevat yleensä hyvin eri juttutyypin rakenteet, mikä nopeuttaa lukemista.

Toimittajan työssäänkin on rajoitteensa. Printtilehden jutuilla on määrämittänsä ja lehden konsepti sanelee esimerkiksi sen, montako henkilöhaastattelua tai selviytymistarinaa lehden kussakin numerossa voidaan julkaista.

3.1 Jäsentämisen keinoja

Tieteellisessä kirjoittamisessa riittää, että tutkija noudattaa tekstin perusrakennetta. Sen sisällä hän saa muokata ”yksityiskohtaisemman rakenteen, asioiden käsittelyjärjestyksen”. (Hirsjärvi ym. 2013, 39.) Sajavaara tarjoaa tekstin jäsentämiseen kahdeksan erilaista keinoa. Ensimmäinen niistä on *aikajärjestys eli kronologinen järjestys* (1), sama kuin Mickwitz-artikkelissa. Koska aikajärjestys on yksinkertainen, Sajavaara suosittelee, että kirjoittaja sovittaa sen esimerkiksi *temaattiseen kehukseen* (4), jolloin asiat jäsennetään teemoittain aikajärjestyksessä. Jännittävämpänä ja mielenkiintoisempana hän pitää kuitenkin ”*dialektista eli vertailuun, vastakohtiin ja vastakkainasetteluun perustuvaa jäsenystä*” (6) (Hirsjärvi ym. 2013, 40).

Mickwitz-artikkelin kokonaisrakenne on kronologinen, henkilön elinkaaren mukaan etenevä. Kahdessa peräkkäisessä kappaleessa olen käyttänyt Sajavaaran mainitsemaa dialektista jäsenystä, joskin vaatimattomasti, koska teksti kokonaisuudessaan on niin lyhyt. Ensimmäisessä niistä vertailen ruotsalaista Mikko Mallikasta Jasoniin:

”Naapurimaassa Ruotsissa kuvakirjoja ilmestyi samaan aikaan ylenpalttisesti. Ensimmäinen Mikko Mallikas -kirja julkaistiin 1972, samana vuonna kuin Jason-animaatio. Yhteistä Mikolle ja Jasonille on se, että he esiintyvät vain yhden vanhemman kanssa. Kirjailija Gunilla Bergström on kiistänyt, että Mikko olisi avioerolapsi. Äiti puuttuu kirjoista sen vuoksi, että kirjailija halusi kertoa Mikon ja tämän isän suhteesta. Mickwitz puolestaan kuvasi tarkoituksella yhden vanhemman taloutta. Hänelle oli tärkeää välittää perusturvallisuutta kaikille lapsille.”

Seuraavassa kappaleessa on kaksikin vastakohtaparia, joissa vertailen Jason- ja Emilia-kirjojen kerrontaa sekä isän ja tyttären tapaa kertoa tarinaa:

”Kun Jasonit rakentuvat kertojan varaan, niin Mickwitzin seuraavissa animaatioissa äänessä ovat isä ja tytär, jotka keksivät yhdessä satuja. Ne käsittelevät muun muassa vesistöjen saastumista, naisten asemaa ja mainontaa. Animaatioissa Emilian ja isän äänet erottuvat hyvin toisistaan. Emilia kuljettaa tarinaa anarkistiseen suuntaan, isä on konservatiivisempi.”

Aluksi harkitsin Sajavaaran temaattisen kehyksen käyttämistä, jolloin olisin käsitellyt kuvakirjat ja animaatiot erikseen. Lähes kaikista animaatioista on tehty myös kuvakirja, joten olisin joutunut käymään samat aiheet läpi kahteen kertaan ja puuduttanut lukijan. Myös tila olisi käynyt vähiin.

Muita Sajavaaran esittelemiä tieteellisen tekstin jäsenysratkaisuja ovat *paikallisuuden mukainen jäsenys* (2), *luettelojäsenys* (3) sekä *tutusta tuntemattomaan tai yksinkertaisesta mutkikkaampaan -jäsenys* (5). Joihinkin teksteihin soveltuu *syy-seuraus-jäsenys tai ilmiö-syy-jäsenys* (7). Viimeisenä kohtana Sajavaara tarjoaa *ongelma-ratkaisu-jäsenyyksen tai kysymys-vastaus-jäsenyyksen* (8). (Hirsjärvi ym. 2013, 40–41.) Jotta teksti jäsenyisi parhaalla mahdollisella tavalla, Sajavaara suosittelee, että kirjoittaja kiteyttää tutkimuksensa perusidean, tarkoituksen, näkökulman ja rajauksen enintään kolmeen virkkeeseen ja sen jälkeen muotoilee asiasisällöt lukujen otsikoiksi (Hirsjärvi ym. 2013, 42–43).

Historiantutkimuksessa tutkijan kannattaa valita rakenne, jolla hän vakuuttaa yleisönsä. Tieteellisessä tekstissä päätelmät (argumentit) ovat tutkimustuloksia tärkeämpiä, sillä ne vakuuttavat lukijan viestin merkittävyydestä. (Kalela 2002, 186–187, 191.)

Koska tekstin rakenne vaikuttaa sen vakuuttavuuteen ja luettavuuteen, rakenne on keskeinen myös journalistisessa kirjoittamisessa. Sajavaaran esittelemät jäsenysratkaisut ovat käyttökelpoisia myös journalistisissa teksteissä. Osaa niistä on sivuttu journalismikoulutuksessa. Parhaimmillaan journalistisen tekstin rakenne on kerroksinen, jolloin siinä on sekä pinnallisia että syvällisiä elementtejä (Pietilä 2013, 76).

Ainakin yksi journalismissa yleistynyt jäsenystapa Sajavaaran valikoimasta puuttuu, nimittäin narratiivisuus⁶. Kirjan tekijät tuntevat kyllä narratiivisen tutkimuksen, jossa ihmisiä pyritään ymmärtämään ”heidän itsensä tuottamien kertomusten, tarinoiden ja muistelujen avulla”. Narratiivisen tutkimuksen piiriin kuuluvat omaelämäkerrat, päiväkirjat, kirjeet, muistelmat ja viralliset dokumentit. (Hirsjärvi ym. 2013, 218.) *Tutki ja kirjoita* -kirjan uudistettu painos ilmestyi vuonna 2009, jolloin narratiivisuus oli journalismissakin vielä uutta.

Käytin narratiivisuutta opintojen henkilöjuttu-kurssilla, jossa rakensin haastattelun Avaruusseikkailu 2001 -elokuvan ympärille. Tarinallisuutta voi hyödyntää myös tieteellisessä kirjoittamisessa, kuten kohta selviää.

3.2 Tarina jäsentää tekstiä

Kiriakosin ja Svinhufvudin mukaan akateemisia tekstejä voi lähestyä tarinoiden kautta. Esimerkiksi aristoteelista rakennetta noudattavassa tekstissä on alku, keskikohta ja loppu. Kiriakosin ja Svinhufvudin tulkinnan mukaan kolminäytöksisessä tarinassa esitellään ensin maailma ja henkilöt, sitten jokin ristiriita ja lopuksi ratkaisu. He suosittelevat, että kirjoittaja miettii, minkälainen tarina hänen tekstistään muodostuu. Mistä tarina alkaa, mitä sitten tapahtuu ja mitä lopuksi paljastuu? Tarina auttaa rakenteen ja sisällön hahmottamisessa, vaikkei siitä jäisi lopulliseen tekstiin juuri mitään. (Kiriakos & Svinhufvud 2015, 154–155.) Hyvä tarina on tiivistettävissä pariin lauseeseen (Pietilä 2013, 77).

”Monografiaväitöskirjan tulisi muodostaa jonkinlainen tarina, luontevasti etenevä kokonaisuus”, jossa jokainen osa tukee tarinaa ja istuu sen ytimeen, kirjoittavat Kiriakos ja Svinhufvud. Keinoina ovat viittaukset tekstin toisiin osiin, siirtymäkappaleet ja toistot. Esimerkiksi jakson lopun siirtymäkappale ennakoi tulevaa, antaa siitä esimakua ja houkuttelee lukemaan eteenpäin. Siirtymäkappale myös vahvistaa tekstin yhtenäisyyttä, tarinamaisuutta ja jännitettä. (Kiriakos & Svinhufvud 2015, 55–56.) Narratiivisissa journalistisissa teksteissä käytetään usein siirtymiä, mutta ne yksin eivät tee journalismista narratiivista. Lisäksi toimittajat käyttävät cliffhangereita⁷, koukkuja.

Tietokirjailijat ja muut tieteestä yleistajuisesti kirjoittavat hyödyntävät tarinallisuutta. Yksinkertaistamisen lisäksi kirjoittajat kärjistävät, dramatisoivat, henkilöivät ja viihteellistävät

⁶ Narratiivinen tarkoittaa kertovaa, kerronnallista tai kerrontaan perustuvaa (Kielitoimiston sanakirja).

⁷ Termi on lainattu televisiosarjoista.

asioita (Pietilä 2013, 69). Draama syntyy yllättävien asioiden yhdistelemisestä. Sen rakenne toistuu samana: on ristiriita, joka kouraisee tarinan päähenkilöä ja syöksee tapahtumat liikkeelle. Draamallinen esitystapa on taitolaji. (Pietilä 2013, 76–77.) Niinpä moni tutkija pitääkin tieteen yleistajuistamista vaikeampana kuin varsinaista tieteellistä kirjoittamista (Hirsjärvi ym. 2013, 246).

Pietilän mukaan esimerkiksi Tieto-Finlandia-palkinnon voittajakirjat ja palkintoehdokkaat noudattavat yleensä kertomisen ja dramatisoinnin periaatteita (Pietilä 2013, 74). Myös amerikkalaiset talousaikakauslehdet muokkaavat jutuistaan jännitteisiä tarinoita, jotka laajenevat yksilön kokemuksista yleispäteviin toteamuksiin. Kerronnan lomassa juoksutetaan faktoja. Vastaavasti naistenlehtien terveysjutut on lähes poikkeuksetta muokattu yhden naisen selviytymistarinoiksi. (Pietilä 2013, 71.)

Elina Grundström korostaa, että narratiivisuus ei ole löysää satuilua tai tarkoitushakuista tarinointia. Hän on opettanut narratiivista kirjoittamista Tampereen yliopistossa. Pikemmin narratiivisuudella tarkoitetaan pitkän lehtijutun tai tv-dokumentin kurinalaista suunnittelua. Olennaista on ”aiheen huolellinen tutkiminen ja juonen jatkuva uudelleen kirjoittaminen niin, että jokainen yksityiskohta vastaa totuutta”. Nautittavaa asiapohjaista narratiivista journalismia voi kirjoittaa vaikka pienistä kivistä, kunhan ensin ”opettelee tutkivat työtavat ja vähän dramaturgiaa”. (Grundström 2014.)

3.3 Näkökulma ja rajaus

Journalistisessa tekstissä täytyy aina olla jokin näkökulma. Mutta onko mahdollista kirjoittaa tieteellinen teksti ilman näkökulmaa? Kun Sajavaara esittelee erilaisia jäsenysratkaisuja, hän toteaa, että temaattisessa jäsenysratkaisussa teemaa kehitellään eri luvuissa tai *kappaleissa* eri näkökulmista (Hirsjärvi ym. 2013, 40). Tämä viittaa siihen, että tieteellisen tekstin voisi kirjoittaa ilman yhtä ainoaa näkökulmaa. Mielestäni Mickwitz-artikkelista puuttuu yhtenäinen näkökulma. Journalismissa sellainen ei ole mahdollista, ellei Sajavaara sitten tarkoita sitä, että esimerkiksi lasten kesäloimia käsittelevässä jutussa aihetta tarkasteltaisiin koulun, vanhempien ja oppilaan kannalta. Kyse ei silloin ole journalistisesta näkökulmasta.

Käyn tekstissä läpi Mickwitzin taiteellisen uran kannalta keskeiset seikat aikajärjestyksessä. Jollei artikkelin täytyisi olla kaiken kattava, olisin voinut lähestyä aihetta jostakin rajatusta ja kiinnostavasta näkökulmasta, esimerkiksi siitä, miten hänen Mickwitzin oma lapsuus yksinhuoltajaperheessä vaikutti hänen tuotantoonsa. Yhdessäkään lehtihaastattelussa Mickwitz ei nimittäin mainitse omaa taustaansa. Tai miltä tuntui asua ja työskennellä

parempiosaisten Ullanlinnassa ja samaan aikaan piirtää tarinaa köyhästä yksinhuoltaja-perheestä? Olisin voinut rajata aiheen 1970-lukuun ja tarkastella Mickwitzin tuotantoa hyvinvointiyhteiskunnan rakentamista vasten. Silloin tekstin rakenne olisi ollut toisenlainen, luultavasti lähempänä journalistista tekstiä.

Myös korrektius saneli kirjoittamistani, sillä ohjeissa tähdennettiin, että ”yksityiselämään kuuluvia arkaluonteisia seikkoja voi julkaista vain asianomaisen suostumuksella tai jos niillä on poikkeuksellista yhteiskunnallista merkitystä”. Yksityiselämästä oli sallittua käyttää ”vain sellaisia tietoja, jotka henkilö on itse antanut julkisuuteen”. Näin ollen en olisi voinut kirjoittaa Mickwitzin yksinhuoltajataustasta. Kohdehenkilöön tuli myös suhtautua kunnioittavasti ja vastuullisesti. (SKS Kansallisbiografia b.)

Jos olisin kirjoittanut journalistista artikkelia, olisin saattanut aloittaa tekstin Mickwitzin taiteilijanuran keskivaiheilta ja kirjoittaa mukaan muutaman takautuman havaintoineen, tai olisin lähtenyt liikkeelle siitä, kuinka Mickwitz tarjosi turhaan lastenkirjaideaansa kustantajille. Vasta Yhdysvalloissa palkittu animaatio avasi ovet kustantamoon. Ilmeinen selviytymistarina siis! Tai sitten olisin nostanut esille, miten ainutlaatuinen yhteisö suomenruotsalaisten naisanimaattoreiden piiri oli. Kun muualla maailmassa animaatioita tekivät sarjakuvapiirtäjinä aloittaneet miehet, niin meillä alaa hallitsivat 1960–70-luvuilla graafikon koulutuksen saaneet naiset.

Pietilän mukaan julkisuus kohtelee tieteellisiä tutkimuksia ja tietokirjoja samaan tapaan kuin journalistisia tekstejä. Yleisö kiinnostuu jutusta, jossa on ajankohtainen näkökulma ja joka toimii draaman sääntöjen mukaan, toisin sanoen nostaa tunteet pintaan. Jutun näkökulmassa on oltava ”jännitettä, yllätyksellisyyttä, käännekohta, mullistava johtopäätös ja jopa sensaatio, joka muuttaa aikaisempia käsityksiä”. (Pietilä 2013, 76.) On selvää, että vain osa tieteestä – tai journalismista – taipuu draaman muotoon.

4 Kirjoittajan oma ääni

Aikaisemmin tieteellisen tekstin kirjoittaja oli näkymätön ja lukijalle oli olemassa vain tekstin luoma maailma. (Hirsjärvi ym. 2013, 310.) Tieteen tulokset ovat edelleen olennaisia, siksi kirjoittaja ei vielääkään esiinny tieteellisessä tekstissä kovin henkilökohtaisesti. Hänen roolistaan on kuitenkin tullut näkyvämpi. Esimerkiksi yleisaikakauslehdet ja televisio lähesyvät usein aihetta henkilön (tutkijan) kautta (Pietilä 2013, 75).

Myös käsitykset tieteen objektiivisuudesta ovat muuttuneet. Vaikka tutkija pyrkii objektiivisuuteen, teksti on aina viime kädessä ”tutkijan tulkinta tietystä aineistosta ja tietyistä lähteistä” (Hirsjärvi ym. 2013, 309). Tutkimuksen tulokset eivät puhu puolestaan, vaan tutkijan on ”nostettava olennaiset seikat esiin, osoitettava merkitsevyydet ja rajoitukset ja tehtävä niistä oikeat johtopäätökset” (Hirsjärvi ym. 2013, 264). Tekstin kirjoittaja on se, joka vie ajatusta eteenpäin (Hirsjärvi ym. 2013, 48).

Passiivimuoto ei tee tekstistä tieteellisempää, vaan saattaa päinvastoin johtaa epätarkkuuteen. Luonnontieteissä passiivimuoto on paikallaan silloin, kun se kertoo, että havainto on aina sama, tekijästä riippumatta. Humanistit ja yhteiskuntatieteilijät tutkivat usein kultuuria tai yhteisöä, jonka jäseniä he itse ovat. Yksikön ensimmäisellä persoonalla (minä) he osoittavat, että ottavat itse vastuun valinnoistaan ja tulkinnoistaan. (Rahtu 2013, 101–102.)

Kirjoittaja voi olla tekstissään läsnä muullakin tavalla kuin käyttämällä minämuotoa. Vaikutelma syntyy esimerkiksi huutomerkistä, tietyn adjektiivin (herkullinen) tai substantiivin (vapausota) valinnasta. (Rahtu 2013, 115.) Tieteellisen tekstin kirjoittajan on oltava kielestään tarkka. Hän ei voi hämmästellä tai huudahdella eikä rönsyillä omilla elämäkokemuksillaan (Hirsjärvi ym. 2013, 310). Hän ei myöskään ylläty eikä sano, että tulokset ovat mielenkiintoisia (Hirsjärvi ym. 2013, 265).

Tieteellisessä tekstissä kirjoittajan oman äänen tulisi silti kuulua. Sajavaaran suosittelema tutkimuspäiväkirja palvelee tätäkin tarkoitusta. Kirjoittaja löytää oman äänensä varmemmin, kun hän koko tutkimusprosessin ajan kirjaa tutkimuspäiväkirjaan ”aineiston ja luetun kirjallisuuden herättämiä omia ajatuksiaan, huomioitaan, tulkintamahdollisuuksia, kysymyksiä ja oivalluksia sekä eri tilanteisiin ja tapahtumiin liittyviä havaintoja ja omia tunteuksiaan” (Hirsjärvi ym. 2013, 267). Samalla kun kirjoittaja testaa omia ajatuksiaan tutkijayhteisön rakentamaa tietopohjaa vasten, ”hän hakee omaa kirjoittajanääntään, omaa tapaansa pukea ajatukset sanoiksi ja rytmittää sanottavansa”. Yksikön ensimmäisen per-

soonan etuna on, että se vahvistaa kirjoittajan tekijyyttä tekstiinsä ja samalla hänen omaa sanomisen tapaansa. Sajavaara suosittelee, että tekstin luonnosteluvaiheessa kirjoittaja viljelee kieltä, joka kertoo hänen omasta asennoitumisesta asteestaan, kuten 'mielestäni, ehkä, luultavasti, todennäköisesti, varmasti'. (Hirsjärvi ym. 2013, 47–48).

Journalistisissa teksteissä kirjoittajan näkyvyys vaihtelee tekstilajin mukaan. Esimerkiksi uutisessa kirjoittaja harvemmin näkyy, kun taas reportaasi ja kritiikki vaativat kirjoittajan läsnäoloa. Silloin kun arvioin lasten kuvakirjoja päivälehdessä, luin usein jälkeensä muiden kriitikoiden näkemyksiä samoista kirjoista, joihin olin itse syventynyt huolella. Monet tekstit kertoivat aika paljon kirjoittajasta. Niissä kirjan juoni selostettiin kepeään, huolettoomaan tyyliin. Siitä päätin, että kirjoittajalla on aurinkoiset muistot omasta lapsuudestaan ja kohderyhmä auttamatta hukassa. Oletuslukijana tuntui olevan aikuinen, joka muistelee omaa lapsuuttaan ihanana aikana, ja ennako-oletuksena oli, että kaikkien lasten lapsuus on mukavaa. Saamani palautteen perusteella lastenkirjakritiikkiä lukevat isovanhemmat, kummitädit ja muut lasten lähipiirin aikuiset, jotka suhtautuvat lastenkirjoihin vakavasti. Eivätkä kaikkien lapsuusmuistot ole avoimia!

Oli siis selvää, etten halunnut kirjoittaa Mickwitz-artikkeliin mitään sievistelevää. Oma kirjoittajanääneni tekstissä on aiheesta huolimatta asiallinen. Käytän joitakin tunneilmaisuja, kuten *ihastui, anarkistinen, suistaa raiteiltaan, kurinalaista ja ilotonta elämää* ja vertaan Mickwitzin kuvia kaunokirjallisuuteen ja kuvataiteeseen: *Ihmiset kutistuvat ja kasvavat kuin Liisa Ihmemaassa; Aikuisten kasvojen muoto tuo mieleen Edvard Munckin Huudon; Noora-nukke itsenäistyy kuten esikuvansa, Ibsenin Nukkekodin Nora*. Tekstissäni ei esiinny kertaakaan minämuotoa eikä yksikön ensimmäisen persoonan verbipäätettä, ei liioin huutomerkkiä.

5 Lukija luottaa lähteisiin

Sekä tutkijan että journalistin on vakuutettava lukijansa siitä, että hänen esittämänsä faktat, perustelut ja todisteet pitävät paikkaansa. Muuten kirjoittaja menettää uskottavuutensa ja samalla maineensa tiedemaailman tai yleisön silmissä.

Tieteen tekeminen on julkista toimintaa. Lähdeviitteet ovat kenen tahansa tarkistettavissa, ja väitöstilaisuudet ovat kaikille avoimia. Lähdeviitteet palvelevat tutkimuksen läpinäkyvyyttä; niiden avulla lukija voi halutessaan tarkistaa tiedot. (Rahtu 2013, 101.) Humanisti tutkii kirjoittamalla, jolloin hänen tutkimuksensa ”etenee lukijan silmien edessä” (Rahtu 2013, 101). Myös tutkimuksen rahoittaja valvoo rahojensa käyttöä. Usein tutkijalla on velvollisuus julkistaa työnsä tulokset. (Varantola 2013, 48.)

5.1 Tieto kumuloituu

Tutkijan tulee olla kriittinen sekä lähteitä valitessaan että niitä tulkitessaan. Hän pyrkii alkuperäisten lähteiden äärelle ja arvioi lähdettä muun muassa sen perusteella, onko kirjoittaja tunnettu, arvostettu ja omaperäinen vai trendikäs, pienen piirin esille nostama tähdenlento. Lähteen arvoon vaikuttaa se, missä teksti on julkaistu, onko se käynyt läpi referee-arvioinnin ja mihin tarkoitukseen tai kenen tilauksesta tutkimus on tehty. Tutkimuksesta kirjoitetusta arvostelusta voi tarkistaa, miten tutkimus on otettu vastaan tiedemaailmassa tai muualla yhteiskunnassa. (Hirsjärvi ym. 2013, 113–114.)

Lähteen valintaan vaikuttaa myös sen tuoreus, sillä tutkimustieto kumuloituu. Tutkija rakentaa tutkimuksensa osittain aikaisemman tutkimuksen varaan. Koska tiede perustuu olettamukselle, että tutkija raportoi tuloksista tiedeyhteisölle totuudenmukaisesti (Varantola 2013, 48), lukijan tulee voida luottaa siihen, että referee-arvioidun tutkimuksen tiedot pitävät paikkaansa. Yleensä se on kahden toisistaan riippumattoman asiantuntijan tarkastama. Silti tutkimusta tulee lukea kriittisesti.

Ennen kuin tekstiin voi viitata, se on luettava huolella. Tutkijan etiikan mukaan alkuperäinen teksti on usein luettava kokonaan (Karvonen ym. 2014, 91), toisinaan jopa useampaan kertaan, jotta tutkija varmasti tulkitsee lähdettä oikein.

5.2 Tutkija viittaa lähteisiin

Tieteellisen tekstin kirjoittajan tulee mainita kaikki ne lähteet, joiden ajatuksia hän lainaa omassa tekstissään tai jotka ovat vaikuttaneet hänen omiin tulkintoihinsa (Karvonen ym.

2014, 91). Yleistajuisessa tekstissä yleensä riittää, että kirjoittaja mainitsee tekstissä tutkijan nimen ja yksilöi tekstin lopussa lähteen (Rahtu 2013, 115). Lähdeviitteillä tutkija paitsi tekee tunnetuksi kollegansa työtä myös välttää syytteen plagioinnista (Karvonen ym. 2014, 91). Tutkijan tulee kunnioittaa muiden tutkijoiden työtä ja antaa arvo heidän saavutuksilleen (Tutkimuseettinen toimikunta 2013).

Tieteellisillä julkaisuilla on yleensä omat ohjeensa lähdeviitteiden merkitsemisestä. Esimerkiksi Kansallisbiografian artikkeleihin ei merkitä lainkaan viitteitä. Artikkelin lopussa mainitaan lähdejulkaisut ja tutkimuskirjallisuus sekä luetaan erikseen sellaisia henkilöä koskevia tutkimuksia ja teoksia, joita kirjoittaja ei ole käyttänyt lähteenä. (SKS Biografiakeskus a.) Etuna on se, että toimitus voi päivittää kirjallisuustietoja artikkelin julkaisun jälkeen sitä mukaa kun uusia tutkimuksia julkaistaan.

Kaiken tiedon ei sentään tarvitse perustua mainittuihin lähteisiin. Terveellä talonpoikaisjärjellä kirjoittaja voi päätellä, mitä koulutetun ihmisen tulisi tietää (Hirsjärvi ym. 2013, 122) tai mikä on niin sanottua tieteenalan yleistä tietoa (Varantola 2013, 54). Esimerkiksi Kansallisbiografian oletuslukija on valistunut kansalainen, jolla on vähintään koulutiedot historias- ta. Sain siis olettaa, että lukija tuntee perusasiat. Vaikkei hän muistaisi mitään koulun historiantunneista, luotan siihen, että hän on kartuttanut historiantietämystään aikuisena esimerkiksi seuraamalla uutisia ja lukemalla tieto- ja kaunokirjallisuutta.

Artikkeliani varten kävin läpi kaksi Mickwitzin itsensä kokoamaa leikekirjaa, jotka kuuluvat Lastenkirjainstituutissa Tampereella säilytettävään Camilla Mickwitzin kokoelmaan. Merkitsin lähteeksi tämän kokoelman, joka sisältää lehtileikkeiden lisäksi sopimuksia, kirjeitä, puheluonnoksia ja muuta aineistoa. Jos olisin käyttänyt lähteinä yksittäisiä sanomalehtiarvosteluja, olisin nykykäytännön mukaisesti joutunut merkitsemään lehden nimen ja ilmestymispäivän lisäksi myös osaston ja sivunumeron (Hirsjärvi ym. 2013, 116).

5.3 Toimittaja salaa lähteen henkilöllisyyden

Toimittajien käyttämät lähteet ovat harvemmin referee-arvioituja. Niinpä toimittajan täytyy ennen tietojen julkaisemista tarkistaa ne ”mahdollisimman hyvin – myös silloin kun ne on aikaisemmin julkaistu”. Tutkijan tavoin myös toimittaja arvioi tietolähteitään kriittisesti ja mainitsee lähteen silloin kun hän käyttää toisen julkaisemia tietoja. (Julkisen sanan neuvosto 2011.) Kun tieteellisellä artikkelilla on tavallisesti kaksi tarkastajaa, niin vastaavasti toimittaja(opiskelija)t tarkistavat tiedon oikeellisuuden vähintään kahdesta lähteestä. Journalistin ohjeet eivät ota tähän kantaa.

Sen sijaan toimittajan ei tarvitse paljastaa lähteitään samalla avoimuudella ja tarkkuudella kuin tutkijan. Esimerkiksi uutiseen riittää maininta 'valtiovarainministeriöstä saatujen tietojen mukaan' tai 'Yleisradion julkistaman tiedon mukaan'. Toisinaan toimittajalla on oikeus tai velvollisuus jättää lähde mainitsematta, nimittäin silloin, kun hän on saanut henkilöltä luottamuksellisesti tietoja ja sopinut että tämän henkilöllisyys pidetään salassa (Julkisen sanan neuvosto 2011).

Niin kuin tieteellisen artikkelin kirjoittajalla myös toimittajalla on oletuslukijansa. Toimittaja olettaa, että lukijalla on jonkinlaiset pohjatiedot aiheesta ja päättää sen pohjalta, mikä on jutun lähtötaso, toisin sanoen mitä hän olettaa lukijan tietävän aiheesta entuudestaan. Eri medioiden yleisöt ovat keskenään erilaisia.

6 Eettisyys on ensisijaista

Tutkimustyö on eettistä toimintaa. Eettisyys on vieläpä ensisijaista (Kiriakos & Svinhufvud 2015, 141). Hirsjärven mukaan ”jo tutkimusaiheen valinta on eettinen ratkaisu” (Hirsjärvi ym. 2013, 24). Kenen ehdoilla tutkija päättää aiheestaan? Kulkeeko hän muodin mukana? (Hirsjärvi ym. 2013, 24–25.)

Tieteellisellä tutkimuksella tulisi olla jotain aitoa annettavaa tiedeyhteisölle (Kiriakos & Svinhufvud 2015, 19). Rahoitusta hakiessaan tutkija arvioi tutkimuksen merkityksen omalle tieteenalalleen. Lisämeriittinä on hankkeen yhteiskunnallinen merkitys. (Vaattovaara 2013, 39.) Mutta mikä tutkimuksessa ja sen tuloksissa on yhteiskunnallisesti relevanttia ja yleisemmin kiinnostavaa? Vaattovaaran mukaan jokainen tutkimus voidaan asettaa laajempaan ajankohtaiseen kontekstiin. (Vaattovaara 2013, 29.) Vähintäänkin tieteellisen artikkelin täytyy sisältää jotain tutkimuksellisesti uutta. (Kiriakos & Svinhufvud 2015, 44.)

Tutkijan arki on toinen. Esimerkiksi Svinhufvud tunnustaa miettineensä aihevalintaa siitä näkökulmasta, minkälainen aihe veisi omaa uraa eteenpäin, minkälaista tutkimusta rahoitettaisiin, miten saisi hyviä yhteistyökumppaneita ja mihin olisi valmiita aineistoja tarjolla. Tutkimusaihetta on vaikeampi lähestyä oman kiinnostuksen kautta tai sen mukaan, mitä asioita pitäisi tutkia. (Kiriakos & Svinhufvud 2015, 87–88.)

6.1 Ohjeet sitovat

Kaikilla tieteenaloilla noudatetaan *Hyvän tieteellisen käytännön (HTK) ohjeistusta*. Ohjeet sitovat tutkijaa riippumatta siitä, mille yleisölle hän kirjoittaa. Niitä on siis noudattava myös tieteen yleistajuistamisessa (Varantola 2013,49). Ohjeet on laatinut Tutkimuseettinen neuvottelukunta, joka on opetus- ja kulttuuriministeriön alainen asiantuntijaelin.

Toimittajat puolestaan noudattavat *Journalistin ohjeita*, jotka koskevat kaikkea journalistista työtä. Ohjeet hyväksyy Julkisen sanan neuvosto (JSN), joka on tiedotusvälineiden, kustantajien ja toimittajien perustama elin.

Hyvän tieteellisen käytännön keskeisiä periaatteita ovat jo käsittelemäni lähdekritiikin lisäksi rehellisyys, huolellisuus ja tarkkuus tutkimustyön eri vaiheissa. Tutkijan tulee myös ilmoittaa rahoituslähteensä ja muut sidonnaisuutensa, kun hän julkaisee tutkimuksensa tulokset (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2013). Vastaavasti toimittajan tulee kertoa avoimesti, jos hän käsittelee asioita, jotka ovat merkittäviä omalle tiedotusvälineelle, kon-

sernilla tai sen omistajille (Julkisen sanan neuvosto 2011). Monet toimittajat ilmoittavat vapaaehtoisesti myös muista sidonnaisuuksistaan.

Hyvän tieteellisen käytännön loukkaukset on jaettu kahteen ryhmään: vilppiin ja piittaamattomuuteen. Vilpillä tarkoitetaan sepittämistä, havaintojen vääristelyä, plagiointia eli luvaton lainaamista ja anastamista. Piittaamattomuutta on esimerkiksi muiden tutkijoiden osuuden vähättely tai samojen tulosten julkaiseminen uudestaan ikään kuin uusina tutkimustuloksina (itsensä plagiointi). (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2013.)

Tutkimuseettiset ohjeet koskevat myös tieteen yleistajuistamista, kuten lehtiartikkeleiden ja tietokirjojen kirjoittamista. Kirjoittamisen motiivina saattaa olla näkyvyys – jos tutkija esimerkiksi on hakemassa apurahaa – tai uusien opiskelijoiden houkutteleminen alalle (Järvi 2013, 123). Oli motiivi mikä tahansa, kirjoittajan on huolehdittava, että kirjoittaminen on yhtä eettistä kuin tutkimuksen tekeminen (Järvi 2013, 123).

6.2 Harmaa alue

Selkeistä ohjeista huolimatta harmaa alue vetää tutkijoita puoleensa. Siihen on syynsä. Tieteelliset julkaisut tuovat tutkijalle meriittiä ja kasvattavat yliopiston rahoitusta. Yliopistot saavat rahoituksestaan 13 prosenttia tieteellisten julkaisujen perusteella. (Karvonen ym. 2014, 13; Opetus- ja kulttuuriministeriö 2012.) Julkaisujen määrä lisääntyy, jos tutkija esimerkiksi pilkkoo tulokset pieniin osiin ja moneen artikkeliin. Ja artikkeli saa enemmän viitteitä, jos arvostettu kollega merkitään siihen haamukirjoittajaksi. (Karvonen ym. 2014, 192.)

Jotkut julkaisijat vaativatkin tarkan selostuksen siitä, mikä on kunkin kirjoittajan osuus tekstin tuottamisessa ja tutkimustyössä. (Karvonen ym. 2014, 192.) Yhteistutkimuksessa ensimmäisenä on yleensä mainittava tutkija, joka on osallistunut kaikkiin tutkimuksen vaiheisiin. Johdannossa tulisi kertoa kunkin tekijän rooli ja osuus. (Karvonen ym. 2014, 193.) Käyttämistäni lähdeteoksista näin ovat toimineet *Julkaise tai tuhoutu!* -teoksen kirjoittajat. Tekijä löytyy helposti myös *Tieteen yleistajuistamisesta*, jossa tekijän nimi kerrotaan kunkin artikkelin yhteydessä ja lisäksi sisällysluettelossa. Myös *Tutki ja kirjoita* -teoksen sisällysluettelosta selviää kunkin kirjoittajan osuus. Lähteistäni ainoastaan *Tohtoritakuu* luistaa tästä suosituksesta, mutta sen teksti onkin kirjoitettu me-muotoon.

6.3 Tutkijayhteisön ja median toimintakulttuurit

”Tutkijan eettinen velvollisuus on pyrkiä lööppeihin” – toisin sanoen saattaa tulokset julkisuuteen –, mutta samalla hänen on säilytettävä tutkijan etiikkansa (Karvonen ym. 2014, 196).

Yliopistojen tulee toimia vuorovaikutuksessa muun yhteiskunnan kanssa ja edistää tutkimustulosten yhteiskunnallista vaikuttavuutta (Yliopistolaki, 2 §, 24.7.2009/558). Ihmisillä on oikeus saada tietoa tieteen tuloksista (Strellman & Vaattovaara 2013, 13) ja toisinaan he osaavat sitä vaatiakin, nimittäin silloin kun aihe on heille merkittävä, kuten esimerkiksi rokotetutkimus (Varantola 2013, 59). Varantola kehottaa tutkijaa pidättäytymään alustavien tulosten julkistamisesta tiedeyhteisön ulkopuolella, vaikka houkutus on suuri, sillä julkisuus saattaa taata tutkimuksen jatkorahoituksen (Varantola 2013, 57).

Kun tieteessä tutkijoita kehoitetaan varovaisuuteen keskeneräisten tulosten suhteen, niin journalismissa ”uutisen voi julkaista rajallistenkin tietojen perusteella”. Journalistin ohjeiden mukaan lukijoilla, kuulijoilla ja katselijoilla on ”oikeus saada tietää, mitä yhteiskunnassa tapahtuu”. Media täydentää raportointia sitten, kun uutta tietoa on saatavissa. ”Uutistapahtumia on pyrittävä seuraamaan loppuun saakka.” (Julkisen sanan neuvosto 2011.)

Kun uutistoimittajat työskentelevät tuntien tai päivien aikataululla ja julkistavat alustavia tietoja, niin tutkijat tuottavat tuloksia hitaasti ja varmistavat laadun. (Väliverronen 2005, 1395–1396.) Tutkijayhteisön ja median erilaiset toimintakulttuurit aiheuttavat väistämättä toisinaan hankauksia.

6.4 Rehellinen arvio taiteilijan tuotannosta

Mickwitz-artikkelia varten saamani Kansallisbiografian kirjoittajien eettiset ohjeet lainaavat sekä tutkimuseettisiä että journalistin ohjeita. Tutkimuseettisten ohjeiden tavoin niissä korostetaan kirjoittajan rehellisyyttä, huolellisuutta ja tarkkuutta. Journalistin tavoin kirjoittajan tulee tarkistaa tiedot ”mahdollisimman hyvin, myös silloin kun ne on aikaisemmin julkaistu”. Journalistin ohjeita siteerataan paikoitellen lähes sanasta sanaan: ”Yksityiselämään kuuluvia [*Journalistin ohjeissa*: erityisen] arkaluonteisia seikkoja voi julkaista vain asianomaisen suostumuksella tai jos niillä on poikkeuksellista yhteiskunnallista merkitystä”. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2013; Julkisen sanan neuvosto 2011.)

Kirjoittajaa kehoitetaan kertomaan henkilöstä ”rehellisesti, oikeudenmukaisesti ja parhaaseen saatavilla olevaan tutkimustietoon tai lähdeaineistoon perustuen”, mikä on melkoi-

nen vaatimus (SKS Kansallisbiografia a). Yritin noudattaa sitä ja perehdyin perusteellisesti kaikkeen siihen Mickwitzin koskevaan tutkimustietoon ja lähdeaineistoon, jonka onnistuin saamaan käsiini.

Katsellessani Mickwitzin animaatioita ja lukiessani kuvakirjoja mietin suhdettani niihin. Joukossa oli teoksia, joista en pitänyt lainkaan. Olin valmis kieltäytymään tehtävästä, ellei aineisto vakuuttaisi minua. Kansallisbiografia-verkkajulkaisussa oli ennestään 20 kuvittajaa, joista kaksi Mickwitzin jälkeen syntyneitä. Kirjailijoista löytyi kaksi samana vuonna syntyneitä: Claes Andersson ja Pentti Saarikoski. Mielestäni sille, että Mickwitz liittyy heidän seuraansa, tarvittaisiin riittävät perusteet.

Kansallisbiografian ohjeen mukaan johtopäätökset tuli perustella. Tutkijan roolissa halusin muodostaa aineistosta ensin kokonaiskuvan. Kun olin käynyt läpi Mickwitzin tuotannon, matkustin Lastenkirjainstituutin arkistoon Tampereelle ja katsoin kirjojen alkuperäiskuvat paikan päällä. Lehtileikkeet ja muun aineiston kuvasin tabletille, samoin jotkut kuvat. Kotona kävin läpi materiaalia, tein muistiinpanoja ja luin lähdekirjallisuutta. Kokonaiskuva alkoi hahmottua. Sen jälkeen poimin joukosta mielestäni heikot kuvakirjat (*Pieni enkeli; Ei kai täällä ole käärmeitä?*) ja havaitsin, että Mickwitzin laajassa tuotannossa niiden määrä on mitätön, varsinkin kun epäonnistumisen riski kuuluu aina taiteen tekemiseen. Pohdin silti, miksi nämä Mickwitzin viimeisten elinvuosien kuvakirjat ovat niin outoja.

Pyrin kirjoittamaan kokonaiskuvan Mickwitzin taiteilijanurasta vinouttamatta sitä mihinkään suuntaan. Tutkijana en voinut painottaa jotain yksityiskohtaa kokonaisuuden kustannuksella. Tämä teki kirjoittamisesta työlää. Journalistina olisin tyytynyt siihen, että asiat pitävät paikkaansa. Nyt vaadin, että teksti antaa henkilöstä ja hänen tuotannostaan myös oikean kokonaiskuvan. Koetin ennakoida mahdollisia vastaväitteitä. Journalistinen artikkeli Mickwitzistä olisi syntynyt huomattavasti vähemmällä vaivalla. Olisin aika nopeasti tarttunut johonkin kiinnostavaan yksityiskohtaan ja alkanut syventää sitä.

Kirjoittaessani artikkelia ajattelin lukijoitani, sekä yleisöä että asiantuntijatarkastajia. Koska artikkeli on osa tiedemaailmaa, se on luultavasti journalistista tekstiä pitkäikäisempi. Vastuuni tuntuu ulottuvan kauemmaksi. Suhtauduin tutkijan eettisiin ohjeisiin toisenlaisella vakavuudella kuin journalistin ohjeisiin. Syynä saattaa olla kokemattomuuteni tutkijan roolissa. Tai sitten eettisyyden vaatimuksella ei ole peloteltu riittävästi journalistikoulutuksessa.

7 Pohdinta

Tieteellistä kirjoittamista ja journalistista kirjoittamista opetetaan eri tavoin. Yliopistot harjoittavat tieteellistä tutkimusta ja siirtävät uusimman tutkimustiedon opiskelijoille, jotka kirjoittavat esseitä ja muita harjoitustöitä. Toimittajaopiskelijat puolestaan harjoittelevat erilaisten journalististen tekstien kirjoittamista, mutta perehtyvät myös tiedonhankintaan, joka on keskeinen osa journalismia. Tiedonhankinnalla on erityisen suuri rooli tutkivassa ja datajournalismissa.

Käyttämässäni lähdekirjallisuudessa puhutaan paljon kirjoittamisesta ja jopa rinnastetaan tutkimus kirjoittamiseen. Siitä voi päätellä, että kirjoitustaidon merkitys korostuu jatko-opinnoissa ja tutkijoilta vaaditaan entistä parempia kirjoittajantaitoja.

7.1 Tekstilajien lähentyminen

Tieteellisen tekstin perusrakenne poikkeaa täysin journalistisesta tekstistä. Etenkin tieteellisen artikkelin kaava on jäykkä. Tieteellinen monografia on muodoltaan vapaampi. Päämäärä on silti sama: tieteellisen ja journalistisen tekstin rakenteet ovat lukijoille tuttuja ja niiden tarkoitus on helpottaa lukemista. Tämän perusrakenteen sisällä tutkija ja toimittaja voivat valita tarkoituksenmukaisimman järjestyksen. Tekstin rakenne ja asioiden jäsentäminen vaikuttavat sekä tekstin vakuuttavuuteen että sen luettavuuteen.

Tekstin jäsenyskeinot ovat kummassakin lajissa hyvin samanlaisia, kuten myös tavoitteet. Tutkijat ja toimittajat pyrkivät vakuuttamaan lukijansa tekstin faktoista. Sen lisäksi toimittajat tekevät paljon töitä tekstin kiinnostavuuden ja sujuvuuden eteen, houkutellessaan lukijoita. Toimittajien tavoin myös tutkijat pyrkivät ajattelemaan ja ilmaisemaan asiat kirkkaasti ja täsmällisesti. Tutkijoilla on valikoituneempi lukijakunta, joka on valmis näkemään vaivaa saadakseen selkoa tekstistä. Moni lukee tieteellisiä tekstejä työkseen.

Tutkija ja toimittaja joutuvat arvioimaan lukijansa tietopohjaa, jotta osaavat virittää tekstin oikealle lähtötasolle. Kirjoitusprosessin aikana tutkija ottaa kantaa ”yleisön ajattelutapoihin ja tietämykseen” (Kalela 2002, 191). ”Teksti välittää väistämättä myös sellaisia merkityksiä, joita tutkija ei ole tarkoittanut” (Kalela 2002, 191). Myös toimittajan on mahdotonta päästä kokonaan irti omasta taustastaan, kuten valkoihoisen koulutetun eurooppalaisen kokemuksistaan. Puheet toimittajien norsunluutornista viittaavat heidän vieraantuneisuuteensa tavallisen lukijan arjesta.

Tieteessä ja journalismissa lukijoihin suhtaudutaan eri tavalla. Kun journalistit korostavat usein kiinnostavuutta, viihdyttämistä, jopa koukuttamista, niin tutkijat ovat pitkään katsooneet faktojen riittävän (Karvonen ym. 2014, 182). Tämä ajattelutapa on väistymässä. Nimekkäiden tutkijoiden suurelle yleisölle kirjoittamia populaariteoksia arvostetaan yhä enemmän myös tutkijapiireissä. Ne lisäävät alan kiinnostavuutta ja nostavat pyrkivien opiskelijoiden tasoa sekä tuovat laitokselle näkyvyyttä, mikä usein heijastuu rahoitukseen.

Suurelle yleisölle tarkoitettu tietokirjallisuus asettuu tieteellisen artikkelin ja journalistisen jutun välimaastoon. Tietokirjan kirjoittaja käyttää monenlaisia keinoja säilyttääkseen lukijansa kiinnostuksen. Hän saattaa kärjistää asioita, luoda draamaa ja vedota lukijan tunteisiin. Monet tietokirjailijat käyttävät myös journalismin suosimaa narratiivista tekniikkaa.

Kokemukseni ja lähdekirjallisuuden perusteella varsinainen kirjoittamisprosessi on melko samanlainen sekä journalismissa että tieteessä. Kirjoittaja käy läpi samat vaiheet: ideoinnin, aiheen rajauksen, rakenteen miettimisen ja lopuksi hiomisen. Sajavaara kuvailee prosessia näin: kirjoittaja käy läpi mielessään olevat tiedot ja hankkii lisää tietoa, hauduttelee, jäsentää ja rajaa aihetta, luonnostelee erilaisia versioita, rakentaa yhtenäisen tekstin, muokkaa ja korjailee, toimittaa tekstin sisällöllisesti ja kielellisesti johdonmukaiseksi ja hioo lopuksi (Hirsjärvi ym. 2013, 32). Aluksi paino on sisällön kehittämisessä ja vasta sen jälkeen ilmaisun hiomisessa. (Hirsjärvi ym. 2013, 33.) Sajavaara kehottaa kirjoittajaa käyttämään monipuolisesti journalistin uutiskysymyksiä: mitä, kuka, missä, milloin, miksi ja miten. (Hirsjärvi ym. 2013, 37.) Voisiko tieteellinen kirjoittaminen enempää lähestyä journalismia! Varsinkin, kun Sajavaara vielä toteaa, että ”kirjoittamaan harjaantuu vain lukemalla ja kirjoittamalla”. Taitoa voi kehittää lukemalla monenlaisia, myös kaunokirjallisia tekstejä. (Hirsjärvi ym. 2013, 31.) Samat neuvot pätevät journalismiin.

Monet tutkijat ja toimittajat ylläpitävät tekstitiedostoja, joihin he keräävät materiaalia ja kirjaavat havaintojaan itseään kiinnostavista aiheista. Esimerkiksi professori Pentti Haddingtonin kirjoittaminen alkaa lukemisella. Hän kerää eriaiheisiin tiedostoihin jatkuvasti sitaatteja lukemistaan teksteistä ja tekee niistä muistiinpanoja sekä liittää mukaan omia ajatuksiaan. (Svinhufvud 2015, 159.) Hänen työskentelytapansa muistuttaa tiettyyn aihepiiriin erikoistuneen toimittajan työskentelyä. Tieteellisen kirjoittamisen kaavamaisuus on johtanut myös siihen, että jotkut tutkijat ovat perustaneet blogeja, joissa he voivat vapaammin kehittää ideoitaan ja testata ajatuksiaan.

Erojakin on, esimerkiksi suhteessa yleisöön. Tutkijalla kirjoittamisen luonne muuttuu siinä vaiheessa, kun hän vakuuttuu tuottamansa tiedon kestävydestä. Sen jälkeen ”keskeiseksi nousee yleisön vakuuttaminen eli lopullisen teoksen muovaaminen”. Tätä ennen kirjoit-

taminen on ”ensisijaisesti itselle raportointia”. (Kalela 2002, 177–178.) Toimittaja ja tietokirjailija muistavat lukijoitaan yleensä koko prosessin ajan. Jotkut tutkijat toimivat varmasti toisin. Mickwitz-artikkelia kirjoittaessani ajattelin kyllä lukijaa, mutta vasta sitten, kun olin ensin itse vakuuttunut Mickwitzin tuotannon arvosta.

Lukemani lähdekirjallisuus ei juuri käsitellyt narratiivisuutta siinä merkityksessä kuin se ymmärretään journalismissa. Sen sijaan kirjoissa korostettiin tekstin koherenssia⁸, yhtenäisyyttä.

7.2 Epäkoherentti artikkeli

Kansallisbiografian kirjoittajilta edellytetään tieteellisyyden lisäksi, että teksti on nautittavaa luettavaa ja herättää lukijan kiinnostuksen. Ennakkoon epäilin, ettei tieteellinen tekstini vakuuta referee-lukijoitani. Toisin kävi. Heinäkuun alussa saamassani lausunnossa todettiin, että

”Kirjoittaja on perehtynyt seikkaperäisesti Camilla Mickwitzin elämään ja tuotantoon ja tuo taiteilijan lähelle lukijaa. Tuotanto käydään kattavasti läpi niin teemojen kuin kuvitusta ja animaatiota koskevien teknisten ratkaisujen osalta. Mickwitzin kuvakirjatuotanto on kontekstoitu asiantuntevasti sekä suomalaiseseen että ruotsalaiseen kuvitus- ja kuvakirjaperinteeseen.”

Tekstiä ei silti hyväksytty julkaistavaksi sellaisenaan:

”Sisällön osalta esittely olisikin valmis julkaistavaksi, mutta esittelyn kieliasu kaipaa hiomista ja rakenne muokkaamista. Esitystapa on lyhyiden kappaleiden vuoksi pirstaleinen ja paikoin aika epäkoherentti. Kappaleita olisi syytä yhdistää laajemmiksi kokonaisuuksiksi ja selkeyttää jäsentelyä.”

Mainitsin, että lukemassani lähdekirjallisuudessa korostettiin tekstin yhtenäisyyttä, koherenssia. Referee-arvioijieni kommentti vahvistaa käsitystäni siitä, että hyvä tieteellinen teksti on yhtenäinen. Lausunnon saatuani siirtelin ja yhdistelin artikkelin kappaleita ja muokkasin virkkeitä, niin että tekstin kappalemäärä putosi 32 kappaleesta 22:een, minkä jälkeen käsikirjoitus hyväksyttiin. On mahdollista, että journalismissa – varsinkin verkkoteksteissä – yleistyneet lyhyet kappaleet eivät toistaiseksi kuulu tieteelliseen kirjoittamiseen. Mickwitz-artikkeli julkaistaan ainoastaan verkossa.

Artikkelin kirjoittaminen sujui kaikkiaan nopeasti, mutta tiedon hankintaan ja analysointiin käytin useamman kuukauden. Käytän myös journalististen tekstien tiedonhankintaan pal-

⁸ Koherenssi tarkoittaa kiinteyttä tai yhtenäisyyttä (Kielitoimiston sanakirja).

jon aikaa silloin kun se on mahdollista. Silti tieteellinen artikkeli vaati paljon enemmän pohjatyötä. Tutkivaa journalismia tekevän toimittajan työskentelyprosessi saattaa tulla hyvin lähelle tieteellistä kirjoittamista.

7.3 Tutkijan ääni kuuluu

Monista tutkijoista ja toimittajista on tullut näkyviä mediapersoonia. Koska tutkijan tulee kantaa vastuu tekemistään valinnoista ja tutkimuksen tuloksista, hänen äänensä saa kuuluu myös tekstistä, kun taas esimerkiksi uutistoimittajan pitää yleensä pysytellä taustalla. Siitä huolimatta, että uutistoimittajakin tekee työssään jatkuvasti valintoja.

Mickwitz-artikkelin kirjoittamisessa vaikeinta oli karsiminen – tai valitseminen. Mitä otan laajasta aineistosta mukaan? Tutkimustyössä kertyneestä materiaalista suurin osa jäi käyttämättä, koska tilaa oli vain neljä liuskaa.

Pysyttelin tekstissäni asialinjalla. Koska aihe liittyy lastenkulttuuriin, halusin korostaa sitä, että kyse on yhtä vakavasti otettavasta taiteenalasta kuin ”aikuisten kulttuuri”. Valinnallani otan kantaa joidenkin lukijoiden ajattelutapoihin ja haastan heidän ennako-odotuksensa. En käytä lainkaan minämuotoa. Omaäänisintä lienee se, kun vertaan kuvitusta kaunokirjallisuuteen ja kuvataiteeseen. Tosin vierastan itseni tuomista esille myös journalistisissa teksteissä, kuten reportaasissa, vaikka se yleensä parantaisi tekstin laatua, sillä hyvässä reportaasissa kirjoittaja on läsnä.

7.4 Kriittisyys yhdistää

Useimpien tutkijoiden ja toimittajien työ on julkista. Jotta heidän uskottavuutensa säilyy, heidän on vakuutettava lukijansa siitä, että heidän esittämänsä faktat pitävät paikkaansa. Tutkijat ja toimittajat tarkastelevat kaikkia lähteitään kriittisesti, siitä huolimatta, että tutkijan lähteinään käyttämät tieteelliset artikkelit ovat yleensä jo kahden ammattilaisen tarkastamia. Toimittajaa suositellaan itse tarkastamaan tiedon oikeellisuus vähintään kahdesta lähteestä.

Periaatteessa tutkijat ja toimittajat arvioivat lähteitään samoin perustein. Heitä kiinnostaa, miten luotettava tietolähde on ja missä tieto on julkaistu. Molemmat arvostavat uutuutta. Kaikilla tieteenaloilla hyvän tutkimuksen yhtenä ominaisuutena on se, että ”tutkimus tuo esille jotakin uutta ja kiinnostavaa” (Puuska & Miettinen 2008, 76).

Eroa on siinä, miten lähteistä kerrotaan lukijalle. Tutkija ilmoittaa kaikki käyttämänsä lähteet tarkkaan, kun taas toimittaja toteaa ne melko suurpiirteisesti. Jos hän käyttää jonkun

toisen jo julkaisemia tietoja, hän aina mainitsee lähteen. Luottamuksellisia tietoja antaneen lähteen henkilöllisyyden toimittaja saa pitää salassa, tutkija ei.

Tutkija työskentelee lähteiden parissa hyvin systemaattisesti. Lähteisiin perehtyminen on hidasta, mutta toisaalta niihin palaaminen nopeaa. Toimittajan ei tarvitse hallita aineistoja samalla pieteetillä kuin tutkijan. Silti hänenkin tulee keskittyä jutun näkökulman kannalta olennaisiin asioihin ja sivuuttaa toisarvoiset yksityiskohdat, vaikka ne olisivat kuinka herkkuisia.

Saamani toimeksianto edellytti Mickwitzin koko tuotantoon ja saatavilla olevaan aineistoon perehtymistä. Lukiessani lehtileikkeitä, kirjoja ja muuta aineistoa merkitsin muistiinpanoihini myös, mistä tieto on peräisin. Työ oli hidasta. Kirjoitin samalla muistiinlukemieni tekstien herättämiä ajatuksiani. Journalistina olisin kirjannut muistiin lähinnä faktat sekä omat ajatukseni.

7.5 Totuusinstituutiot

”Journalismi ja tiede ovat molemmat totuusinstituutioita”. Toimittajat ja tutkijat haluavat ”selvittää miten asiat todella ovat maailmassa”. He haluavat poistaa epäkohtia ja parantaa maailmaa. (Karvonen ym. 2014, 181.) Toimittajaa sitovat *Journalistin ohjeet*, ja tutkija noudattaa *Hyvän tieteellisen käytännön ohjeistusta*, myös silloin kun hän kirjoittaa tiedejutun yleisaikakauslehteen tai suurelle yleisölle suunnatun tietokirjan.

Journalisti pyrkii totuudenmukaiseen tiedonvälitykseen (Julkisen sanan neuvosto 2011). Tutkijan tehtävä on samankaltainen: tuottaa luotettavaa informaatiota ja välittää tietoa (Pietarinen 2002, 59). Useimmat tutkijat työskentelevät julkisella rahoituksella. Jotta yhteiskunta voi hyödyntää tutkimustuloksia, tutkijoiden pitää saattaa ne julkisuuteen. Toimittajat haluaisivat julkaista jo alustavia tuloksia, sillä mediassa ”uutisen voi julkaista rajallistenkin tietojen perusteella” (Julkisen sanan neuvosto 2011). Tiedemaailmassa suositellaan kuitenkin yleisesti, ettei tutkija julkista keskeneräisiä tutkimustuloksia. Jos tutkija erehtyy esittämään julkisuudessa ”harhaanjohtavia tai vääristeleviä tietoja” tutkimuksestaan tai sen tuloksista, häntä pidetään vastuuttomana (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2013) ja hänen tutkijanuransa on uhattuna.

Useimmat tutkijat saavat palkkansa yliopistolta tai joltakin tutkimuslaitokselta. Tavallisesti tutkija luovuttaa artikkelinsa ilmaiseksi kaupalliselle kustantajalle, joka myy sen joko suoraan tai tieteellisten kirjastojen kautta tutkijoille ja tutkimuslaitoksille (Karvonen ym. 2014, 100). Tieteelliset lehdet maksavat harvoin tekijänpalkkioita (Karvonen ym. 2014, 102).

Vaikka tieteelliset julkaisut eivät elätä tutkijaa, ne ovat hänen elinehtonsa, sillä ilman julkaistua tieteellistä tekstiä ei ole tutkijaa. Vain vertaisarvioidut tiedeyhteisön saataville saatetut ja kriittisen keskustelun läpäisseet tekstit ovat osa tiedemaailmaa. (Kovanen & Saarelma 2002, s. 276.) Toimittajan palkan tai palkkion maksaa se media, joka julkaisee hänen juttunsa.

7.6 Sirpaleinen arki

Lääketieteen alalle tyypillinen tutkimusryhmissä työskentely ja yhteiskirjoittaminen ovat yleistymässä myös humanistisilla aloilla. Kovien tieteiden tavoin humanistitkin ovat siirtymässä tieteellisistä monografioista nopeammin valmistuviin artikkeleihin. (Kiriakos & Svinhufvud 2015, 157.) Tutkijat kirjoittavat usein montaa tekstiä samanaikaisesti, jolloin arki on entistä sirpaleisempaa. Tulokset pitää julkaista nopeasti, usein syvällisyyden kustannuksella. (Kiriakos & Svinhufvud 2015, 157.) Tutkijan arki alkaa muistuttaa freelance-toimittajan arkea. Myös puhe pinnallistumisesta yhdistää.

Näyttää siltä, että tieteellinen ja journalistinen kirjoittaminen lähentyvät edelleen toisiaan. On odotettavissa, että tieteellisen artikkelin rakenne muuttuu vapaammaksi, monografian rakennetta ja tietokirjoja seuraten, sillä uudet tutkijasukupolvet eivät välttämättä enää halua käyttää aikaansa sellaisten tutkimusten lukemiseen, joita ei ole paketoitu riittävän houkuttelevaan muotoon. Saatavilla olevan tutkimustiedon määrä on kasvanut räjähdysmäisesti, minkä vuoksi vain uusinta tietoa sisältävät, hyvin kirjoitetut artikkelit saavat laajempaa huomiota.

Journalismissa saattaa vahvistua juttutyyppi, jossa toimittaja paneutuu aiheeseen syvästi ajan kanssa ja hankkii tietoa tutkimuksellisella otteella. Silloin kirjoittajalta edellytetään jonkin erikoisalan asiantuntemusta tai asiantuntijuuden hankkimista. Tähän suuntaan viittaa hitaan journalismin, tutkivan journalismin ja narratiivisuuden kasvanut suosio. On jo nähtävissä merkkejä siitä, että lehdet ostavat toimituksen ulkopuolelta juttuja silloin kun oman toimituksen asiantuntemus loppuu kesken eikä toimittajilla ole riittävästi aikaa perehtyä aiheeseen.

Lähteet

Grundström, E. 2014. Montako toimittajaa tarvitaan? Journalisti, 90, 4, s. 7.

Luettavissa:

http://view.24mags.com/sites/all/files/public_files/documents/journalisti/7bf4a8f1bd529163838d1fb194dd4454/document.pdf. Luettu: 17.8.2015.

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2013. Tutki ja kirjoita. 18. painos. Tammi. Helsinki.

Julkisen sanan neuvosto 2011. Journalistin ohjeet ja liite. Luettavissa:

http://www.jsn.fi/journalistin_ohjeet/. Luettu: 14.5.2015.

Järvi, U. 2013. Lehtijutut. Teoksessa Strellman, U. & Vaattovaara, J. (toim.). Tieteen yleis-tajuistaminen, s. 119–137. Gaudeamus Oy. Helsinki.

Kalela, J. 2002. Tutkijan vapaus historiantutkimuksessa. Teoksessa Karjalainen, S., Launis, V., Pelkonen, R. & Pietarinen, J. (toim.) Tutkijan eettiset valinnat, s. 177–194. Gaudeamus Kirja. Helsinki.

Kansallinen mediatutkimus 2014. Lukijamäärät ja kokonaistavoittavuudet. Luettavissa:

http://mediaauditfinland.fi/wp-content/uploads/2015/04/KMT_2014_lukijamaarat1.pdf.

Luettu 17.8.2015.

Karvonen, E., Kortelainen, T. & Saarti, J. 2014. Julkaise tai tuhoutu! Johdatus tieteelliseen viestintään. Osuuskunta Vastapaino. Tampere.

Kielitoimiston sanakirja. Luettavissa: <http://www.kielitoimistonsanakirja.fi/>. Luettu:

17.8.2015.

Kiriakos, C. & Svinhufvud, K. 2015. Tohtoritakuu. Kirjoittamisen opas jatko-opiskelijalle ja tutkijalle. Art House. Helsinki.

Kovanen, P. & Saarelma, O. 2002. Tiedejulkaisun toimittajan moraalinen vastuu. Teoksessa Karjalainen, S., Launis, V., Pelkonen, R. & Pietarinen, J. (toim.) Tutkijan eettiset valinnat, s. 276–297. Gaudeamus Kirja. Helsinki.

Löytönen, M. 2013. Tietokirjan kirjoittaminen. Teoksessa Strellman, U. & Vaattovaara, J. (toim.). Tieteen yleistajuistaminen, s. 153–166. Gaudeamus Oy. Helsinki.

Opetus- ja kulttuuriministeriö 2012. Yliopistojen rahoitus uudistuu vuoden 2013 alusta.

Luettavissa:

http://www.minedu.fi/OPM/Tiedotteet/2012/04/yliopistojen_rahoytus.html?lang=fi. Luettu: 17.8.2015.

Pietarinen, J. 2002. Eettiset perusvaatimukset tutkimustyössä. Teoksessa Karjalainen, S., Launis, V., Pelkonen, R. & Pietarinen, J. (toim.) Tutkijan eettiset valinnat, s. 58–69. Gaudeamus Kirja. Helsinki.

Pietilä, A.-P. 2013. Miten media valitsee aiheensa. Teoksessa Strellman, U. & Vaattovaara, J. (toim.). Tieteen yleistajuistaminen, s. 65–77. Gaudeamus Oy. Helsinki.

Puuska, H.-M. & Miettinen, M. 2008. Julkaisukäytännöt eri tieteenaloilla. Opetusministeriön julkaisuja 2008:33. Helsinki. 1–111. Luettavissa:

<http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2008/liitteet/opm33.pdf?lang=fi>. Luettu: 17.8.2015.

Rahtu, T. 2013. Tieteellisestä yleistajuiseen kielenkäyttöön. Teoksessa Strellman, U. & Vaattovaara, J. (toim.). Tieteen yleistajuistaminen, s. 99–118. Gaudeamus Oy. Helsinki.

SKS Biografiakeskus a. Ohjeita kansallisbiografian kirjoittajille. Luettavissa:

<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/?p=20>. Luettu: 28.4.2015.

SKS Biografiakeskus b. Kansallisbiografian kirjoittajien eettiset ohjeet. Luettavissa:

<http://www.kansallisbiografia.fi/kb/?p=21>. Luettu: 28.4.2015.

Strellman, U. & Vaattovaara, J. 2013. Esipuhe. Teoksessa Strellman, U. & Vaattovaara, J. (toim.). Tieteen yleistajuistaminen, s. 9–13. Gaudeamus Oy. Helsinki.

Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2013. Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2012. Helsinki.

1–15. Luettavissa: http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf. Luettu: 14.5.2015.

Vaattovaara, J. 2013. Tutkijan identiteetit. Teoksessa Strellman, U. & Vaattovaara, J. (toim.). Tieteen yleistajuistaminen, s. 23–29. Gaudeamus Oy. Helsinki.

Varantola, K. 2013. Yleistajuistaminen osana tieteentekoa. Teoksessa Strellman, U. & Vaattovaara, J. (toim.). Tieteen yleistajuistaminen, s. 32–41. Gaudeamus Oy. Helsinki.

Varantola, K. 2013. Yleistajuistamisen etiikka. Teoksessa Strellman, U. & Vaattovaara, J. (toim.). Tieteen yleistajuistaminen, s. 48–61. Gaudeamus Oy. Helsinki.

Väliverronen, E. 2005. Lääketiede ja ihmisuus. Lääketiede mediassa. Duodecim, 121, 13, s. 1394–1399. <http://www.mv.helsinki.fi/home/valiverr/duo95065.pdf>

Yliopistolaki 2009. Luettavissa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2009/20090558>. Luetu: 28.4.2015.

Liitteet

Liite 1. Kansallisbiografian artikkeli

Mickwitz, Camilla (1937–89)

kirjailija, kuvittaja, animaattori

Camilla Mickwitz katseli kuvakirjoissaan ja animaatioelokuvissaan maailmaa lapsen silmin. Jasonit ja Emiliat syntyivät 1970-luvulla ja käsittelivät aikansa yhteiskunnallisia aiheita, kuten yksinhuoltajuutta, naisten asemaa ja mainontaa. Mickwitz löysi oman naivistisen piirrostyylinsä jo varhain. Hänen teoksensa keräsivät lukuisia palkintoja, ja hänen kuvakirjojaan luettiin paljon. Läpi tuotannon kulkevan yhteisöllisyyden ja lämpimän huumorinsa ansiosta Mickwitzin teokset ovat säilyttäneet tuoreutensa.

Camilla Mickwitz, Gunnar ja Brita Zilliacuksen perheen nuorimmainen, aloitti koulunsa Tukholmassa, minne hänet oli lähetetty sotalapseksi. Kotiin palattuaan hän jatkoi koulunkäyntiä ruotsinkielisessä Töölön tyttökoulussa, samassa jota hänen äitinsä oli käynyt. Pian vanhemmat erosivat, ja Camilla sisaruksineen jäi asumaan äitinsä luokse.

Camilla pääsi ensi yrittämällä sisään Ateneumiin, Taideteollisen oppilaitoksen graafiselle linjalle. Valmistuttuaan graafikoksi hän työskenteli mainosalalla kahdeksan vuotta, kunnes syksyllä 1966 jätti vakituisen työnsä Yhtyneissä Kuvalehdissä. Tuolloin hän oli jo naimisissa varatuomari Erik Mickwitzin kanssa ja kolmivuotiaan tytön äiti.

Päivätyöstä vapauduttuaan Camilla Mickwitz piirsi kuvat lastenkirjaa varten, muttei löytänyt kirjalle kustantajaa. Yleisradion ruotsinkielisten lastenohjelmien tuottaja Berit Neumann ihastui kuviin ja tilasi niihin tekstin Lars Huldénilta. Kuvasatu esitettiin televisiossa.

Mickwitz oli Neumannin tallin ensimmäinen taiteilija. Tähän ”mimmimafiaan” tulivat vähitellen mukaan Christina Andersson, Bettina Björnberg-Aminoff, Kati Bondestam, Ia Falck, Antonia Ringbom, Estelle Rosenlew ja Anna Simberg. Nämä suomenruotsalaiset naiset valmistelivat animaatioidensa kuvakäsikirjoitukset yksin työhuoneellaan ja kuvasivat ne sitten Yleisradion trikkistudiossa. Siellä Mickwitz opetteli pala-animaation tekemistä. Kuvaaaja Aarre Aallon opastuksella hän vaihtoi taustakuvia ja liikutteli piirtämiään ja leikkamiaan palasia lasilevyllä.

Vuonna 1972 valmistui *Jason*-animaatio, josta Mickwitz sai elokuvataiteen valtionpalkinnon. Kun kaksi vuotta myöhemmin valmistunut *Jasons sommar (Jasonin kesä)* valittiin Hollywoodissa maailman parhaaksi lasten animaatioelokuvaksi, kustantamokin kiinnostui. Kuvakirjan tekeminen animaation pohjalta oli vaikeampaa kuin Mickwitz oli kuvitellut. Hän joutui karsimaan kohtia, jotka toimivat vain liikkuvassa kuvassa. Ensimmäisen Jason-kirjansa Mickwitz kokosi animaation palasista. Siksi ihmisten päät ja kädet näyttävät irtonaisilta. Työ oli niin hidasta, että seuraaviin kirjoihin hän piirsi kaiken uudestaan.

Jason-kirjoja ilmestyi kaikkiaan neljä, vuoden välein. Kirjat kertovat aikuisten maailmasta, kuten kiireestä ja pienituloisuudesta, mutta näkökulma on lapsen. Jasonin äiti Kaarina tekee kahta työtä. Tehdastyön lisäksi hän toimii alastonmallina taidekoulussa. Niinpä Jason ”lentää” kiireisen äitinsä perässä. Jason ja Kaarina-äiti ovat keskenään tasavertaisia ja luottavat toisiinsa. Jasonista tuli Mickwitzille hyvin läheinen, sillä hän pani hahmoon paljon itseään.

Jason valittiin Suomen Kirjataiteen kirjavalioksi, ja Mickwitz sai siitä kirjallisuuden valtionpalkinnon. Kriitikot kiittelivät Jason-kirjoja siitä, kuinka ne kuvaavat lapsen arkea aidosti ja eläytyen. He arvelivat, että lapset samastuvat kerrostalokaksiossa asuvaan Jasoniin, joka on perhepäivähoidossa. Myös lukijat ottivat Jasonit omakseen, mistä kertovat lukuisat uusintapainokset.

Jason-kirjojen piirrostyylillä on lapsenomainen, jopa naivistinen. Liiduilla piirretyt kuvat on sommiteltu vaakasuoraan, animaatioiden tapaan. Suurten väripintojen ansiosta kuvat pysyvät pinnassa, syvyytsvaikutelmaa on vain vähän. Punaposkiset kasvot katsovat useimmiten suoraan kohti lukijaa. Tarinoissa on hyväntahtoista huumoria.

Uusia kotimaisia kuvakirjoja julkaistiin 1970-luvulla harvakseltaan, kymmenisen nimekettä vuodessa. Hyvinä pidettiin kuvakirjoja, jotka tarttuivat yhteiskunnallisiin aiheisiin, kuten Inari ja Leena Krohnin *Vihreä vallankumous* (1970). Myös Jason-kirjat välittivät realistista ajankuvaa, sillä yksinhuoltajuudesta ja päivähoitosta keskusteltiin kiivaasti aina vuoteen 1973 saakka, jolloin eduskunta hyväksyi lain lasten päivähoitosta.

Naapurimaassa Ruotsissa kuvakirjoja ilmestyi samaan aikaan ylenpalttisesti. Ensimmäinen Mikko Mallikas -kirja julkaistiin 1972, samana vuonna kuin Jason-animaatio. Yhteistä Mikolle ja Jasonille on se, että he esiintyvät vain yhden vanhemman kanssa. Kirjailija Gunilla Bergström on kiistänyt, että Mikko olisi avioerolapsi. Äiti puuttuu kirjoista sen vuoksi, että kirjailija halusi kertoa Mikon ja tämän isän suhteesta. Mickwitz puolestaan kuvasi tarkoituksella yhden vanhemman taloutta. Hänelle oli tärkeää välittää perusturvallisuutta kaikille lapsille.

Kun Jasonit rakentuvat kertojan varaan, niin Mickwitzin seuraavissa animaatioissa äänensä ovat isä ja tytär, jotka keksivät yhdessä satuja. Ne käsittelevät muun muassa vesistöjen saastumista, naisten asemaa ja mainontaa. Animaatioissa Emilian ja isän äänet erottuvat hyvin toisistaan. Emilia kuljettaa tarinaa anarkistiseen suuntaan, isä on konservatiivisempi. Animaatioiden pohjalta Mickwitz teki Emilia-kuvakirjoja, joita myytiin Suomessa kaikkiaan yli 40 000 kappaletta.

Ajan muuttuessa muuttui myös Mickwitzin tuotanto. Jo viimeisissä Emilioissa ihmiset kuituvat ja kasvavat kuin Liisa Ihmemaassa. Seuraavissa teoksissa realismiin sekoittuu lisää

fantasiaa. Noidan lapsi Mimosa lentelee luudalla ja suistaa lastenkodin elämän raiteiltaan animaatiossa ja sen pohjalta tehdyssä kuvakirjassa. Aikuisten kasvojen muoto tuo mieleen Edvard Munckin Huudon. Likaiset, tummat värit kuvastavat lastenkodin kurinalaista ja ilotonta elämää. Kun aikuiset alkavat toteuttaa omia haaveitaan, ilmapiiri vapautuu. Samalla muodot pyöristyvät ja värit kirkastuvat.

Yhteistä Jasonille, Emilialle ja Mimosalle on se, että he ovat sosiaalisesti taitavia ja pyrkivät vaikuttamaan aikuisiin. Mickwitzin animaatioissa ja kirjoissa aikuiset muuttuvat, eivät lapset. Esimerkiksi vihaisesta Viivistä tulee sairastumisen myötä empaattisempi, samoin kuningas Oskarista, ja Noora-nukke itsenäistyy kuten esikuvansa, Ibsenin Nukkekodin Nora.

Noidan lapsi Mimosa teki sen, mitä Mickwitz itse ei ujoutensa vuoksi uskaltanut: ravisteli ihmisiä. *Mimosan* jälkeen Mickwitz toteutti ideansa ensin kuvakirjoina ja vasta sen jälkeen animaatioina, toisinpäin kuin aikaisemmin. *Mimosa* näyttää muutenkin tehneen hyvää taiteilijalle, sillä seuraavaksi Mickwitz tarttui omiin lapsuuden unelmiinsa. *Ja sinusta tulee pelle...* kuvaa sirkusta ja viidakkosaarta, joista hän pienenä haaveili. Kirjassa Julian tunteet pikkuveljeä kohtaan jalostuvat ärtymyksestä helläksi huolenpidoksi sillä aikaa kun äiti käy kaupassa. Heleissä, vesivärein maalatuissa kuvissa kulkevat rinnakkain Julian mielikuvitusleikki ja arjen taso. Animaatiosta arjen taso puuttuu tyystin.

Kuva oli Mickwitzille kaikki kaikessa. Teksti kertoi vain sen, mihin kuva ei taipunut. Mickwitz kirjoitti tekstinsä ensin ruotsiksi ja sen jälkeen suomensi ne itse, ensimmäistä Jasonkirjaansa lukuun ottamatta.

Mickwitz siirtyi sujuvasti tekniikasta toiseen. Jasonit hän piirsi liiduilla, Emiliat maalasi vesiväreillä ja Mimosassa käytti guassia. Tosiasiassa hän sekoitti tekniikoita keskenään ja viimeisteli kuvia vielä värikynillä. Värikerroksen alta saattaa pilkottaa kartongin väriä, sillä Mickwitz maalasi ja piirsi mielellään erivärisille pohjille. Hän löysi omaperäisen tyylinsä jo opiskeluaikanaan. Pyöreillä hahmoillaan ja voimakkailla väreillään hän ei tavoitellut todelisuutta, vaan halusi vedota katsojan tunteisiin.

Työskennellessään Mickwitz ei ajatellut katsojia tai lukijoita, vaan kuunteli sisäistä lastaan. Näin hän tavoitti lapsen tunteet. Kun toimittaja kysyi nelikymppiseltä Mickwitziltä, kenet tämä mieluiten tapaisi, vastaus kuului: itsensä 5–6-vuotiaana.

Mickwitz ihaili ruotsalaisia John Baueria ja Elsa Beskowia sekä suomalaista Rudolf Koivua, mutta heidän vaikutustaan on vaikea nähdä Mickwitzin vahvassa tyyllitelyssä. Sen sijaan ruotsalaiset Inger ja Lasse Sandberg aloittivat 1950-luvulla lasten piirroksia matkivan tyylin, johon Mickwitzinkin kuvat helposti luikahtavat. Lähin kotimainen esikuva lienee Katriina Viljamaa-Rissanen, jonka kuvittaman *Elli-Velli-karamellin* (1973) hahmot ovat niin ikään tukevia, pyöreäsilmaisia ja punaposkisia. Esimerkiksi Viljamaa-Rissanen piirtämä

kuva kirjoituspöydän takana istuvasta herra Hatusta voisi aiheensa ja väriensä puolesta olla yhtä hyvin *Mimosa*-kirjasta.

Mickwitzin tuotanto on laaja. Parissakymmenessä vuodessa häneltä ilmestyi 15 omaa animaatiota ja 16 kuvakirjaa. Niiden ohessa hän kuvitti Helsingin Sanomien ja Hufvuds-tadsbladetin sivuja. Mickwitzin kynänjälki näkyy myös Pikku Kakkosen alkutunnuksessa, joka on vuodelta 1983, sekä *Varokaa heikkoa jäätä* -tietoiskussa, jossa nalle putoaa hyiseen veteen. Animaattorina Mickwitzin vahvuutena olivat loppuun saakka mietityt ideat. Vaikka animaatiot ovat usein teknisesti kömpelöitä, niissä on aina selkeä idea.

Palkitut Jasonit valmistuivat aikana, jolloin Mickwitzien kolmilapsisessa perheessä elettiin kiireisintä aikaa. Silloinkin Camilla Mickwitz toteutti omassa elämässään yhteisöllisyyden ideologiaa, joka kulkee läpi tuotannon, ja kutsui ystäviään ja kollegoitaan kotiinsa Tähtitornin mäen laidalle. Koti ei ollut Mickwitzille edustamista varten, vaan se merkitsi ennen muuta ihmissuhteita, sitä että perheenjäsenet hyväksyvät toisensa tasavertaisina yksilöinä.

Camilla Mickwitz kuoli äkillisesti aivoverenvuotoon 1989, vain 51-vuotiaana. Uusitalojen uusi talo (1989) ilmestyi postuumisti ja sisältää joitakin viimeistelemättömiä kuvia, mutta sen idea kantaa.

LIITETIEDOT:

Camilla Zilliacus vsta 1960 Mickwitz S 22.9.1937 Helsinki, K 4.7.1989 Helsinki. V vuorineuvos Gunnar Fredrik Z. ja Brita Julia Storgårds (o.s. Tallqvist). P 1960 - kuluttaja-asiamies, varatuomari Erik Mickwitz S 1938. PV fil. toht. Gunnar M. ja fil. maist. Anna-Mari Federley. Lapset: Nina S 1963; Casper S 1967; Tanja S 1973.

URA. Käynyt ruotsinkielistä tyttökoulua Töölössä; graafikko Taideteollisesta oppilaitoksesta 1958.

Mainospiirtäjä Suomen Ilmoituskeskus Oy ILMOssa 1958–60, Yhtyneissä Kuvalehdissä 1960–66; freelancer 1966–89.

Kunnianosoitukset: Elokvataiteen valtionpalkinto 1973, 1979; Kirjallisuuden valtionpalkinto 1973, 1976, 1986; The Hollywood Festival of World Television 1975; Suomen Kirjallisuuden kirjavalio 1976, 1980, 1984, 1987, 1988; Rudolf Koivu -palkinto 1984; Svenska litteratursällskapet pris 1979; Arvid Lydecken -palkinto 1979; Suomalainen kuvakirjapalkinto 1982; Tampereen elokuvajuhlien kunniakirja 1983; Svenska kulturfondens kulturpris 1986; Lastenkulttuurin valtionpalkinto 1987.

TUOTANTO. Animaatioelokuvat: Kaninens tokiga dag (Kati Bondestamin kanssa) 1971; Ringen (Sormus) 1971; Jason 1972; Jason och Frans (Jason ja Frans) 1973; Jasons sommar (Jasonin kesä) 1974; Jason och arga Agnes (Jason ja vihainen Viivi) 1975; Emilia ja omenapuumetsä 1978; Emilia ja kaksoset 1978; Emilia ja kolme pikkuista tätiä 1978; Emilia ja kuningas Oskari 1978; Emilia ja Oskarin nukke 1978; Emilia ja onni 1978; Mimosan 1982; ...ja sinusta tulee pelle 1985; Mimosan syntymäyö 1987; Pieni enkeli 1989.

Kuvakirjat: Pikku kanin hassu päivä (Kati Bondestamin kanssa, suom. Mervi Mustonen) 1972; Jason 1975; Jasonin kesä 1976; Jason ja vihainen Viivi 1977; Jason muuttaa maasta 1978; Emilia ja kolme pikkuista tätiä 1979; Emilia ja kuningas Oskari 1980; Emilia ja onni 1980; Emilia ja Oskarin nukke 1980; Emilia ja kaksoset 1981; Hei, Marina Motaleffin kanssa 1982; Mimosan 1983; Ja sinusta tulee pelle... 1984; Mimosan syntymäyö 1985; Mimosan syntymäpäiväkirja 1986; Pieni enkeli 1987; Mimosan ja täysikuufestivaali 1987; Ei kai täällä ole käärmeitä? 1988; Uusitalojen uusi talo 1989.

Muut: Kuvasatu Maggans promenad (Magganin aamukävely, teksti Lars Huldén) 1968; Pikku Kakkosen alkutunnus 1983; Varokaa heikkoa jäätä (tietoisku) 1986.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS. Camilla Mickwitzin kokoelma, Lastenkirjainstituutti, Tampere.

De översätts för barn: Porträtt av sjutton utländska barnboksförfattare, Lund 1985, *K. Auraldsson*, Camilla Mickwitz; *L. Bjärbo*, *S. Hellsing*, Bilderboksretro 70-tal, Stockholm 2012; *K. Fransberg*, Film på finlandssvenska: Från Stiller till Engström, 1994; *J. Gartz*, Elävöitettyjä kuvia, 1975; *U. Jaskari*, *R. Kuivasmäki*, Camilla Mickwitz 1937–1989: Muistona näyttely Tampereen Nykytaiteen museo 1.11.1991–6.1.1992; Pieni suuri maailma: Suomalaisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden historia, 2003, *M. Laukka*, Kohti modernia ilmaisuja; *T. Leinonen*, 100 vuotta suomalaista animaatiota, 2014; Wide Eyed: Films for children and young people in the Nordic countries 1977–1993, Copenhagen 1994, *K. Uggeldahl*, Camilla Mickwitz.

Muu kirjallisuus: *P. Cowie*, Finnish cinema, 1990; Pieni suuri maailma: Suomalaisen lasten- ja nuortenkirjallisuuden historia, 2003, *P. Heikkilä-Halttunen*, Patikkamatka maalta kaupunkiin; Mielikuvia: Suomalaisia lastenkirjankuvittajia, 1989, *M. Vuorinen*, Camilla Mickwitz; Finlands svenska litteraturhistoria. Andra delen: 1900-talet, 2000, *M. Nikolajeva*, Barnlitteraturen efter krigen.

Ansa Aarnio